

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Bc. Richard Trávníček

Krajní pravice v českém parlamentu?

Sdružení pro republiku – Republikánská strana

Československa a Úsvit přímé demokracie.

Diplomová práce

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Pavel Šaradín Ph.D.

OLOMOUC 2016

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 26. dubna 2016

Rád bych chtěl zde poděkovat Doc. Mgr. Pavlu Šaradínovi Ph.D. za velmi kvalitní vedení práce, za užitečné rady, připomínky a za ochotu, kdykoliv prodiskutovat a reflektovat dosažené závěry a zejména za osobitý přístup. Zároveň bych také rád poděkoval své rodině a blízkým za tolerantní a podporující přístup během celé doby mého studia.

Obsah

Úvod.....	5
1. Teoretická část – Krajiní pravice	10
1.1. Krajiní pravice – vymezení pojmu.....	11
1.2. Krajiní pravice na českém území	13
1.3. Koncepty krajině pravicových stran.....	16
1.3.1. Koncept krajině pravicových stran podle Case Mudda.....	16
1.3.2. Koncept krajině pravicové populistické strany podle Hanse-Georga Betze	19
1.3.3. Srovnání konceptů krajiní pravice Case Mudda a Hanse-Georga Betze.....	21
1.4. Populismus a protestní strany	22
1.4.1. Vymezení protestních stran.....	28
2. Analytická část.....	31
2.1. Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa.....	31
2.1.1. Vznik a vývoj SPR-RSČ	31
2.1.2. Program SPR-RSČ před volbami do PS PČR v roce 1996.....	37
2.2. Úsvit přímé demokracie	42
2.2.1. Vznik a vývoj hnutí Úsvit	43
2.2.2. Program hnutí Úsvit před volbami do PSP ČR v roce 2013	49
2.3. Krajině pravicové nebo protestní strany?.....	51
2.3.1. Hnutí Úsvit a SPR-RSČ v pojetí krajiní pravice C. Mudda a H. G. Betze	51
2.3.1.1. SPR-RSČ	52
2.3.1.2. Hnutí Úsvit.....	55
2.3.1.3. Srovnání SPR-RSČ a hnutí Úsvit	58
2.3.2. Protestní strany	61
2.3.2.1. SPR-RSČ	61
2.3.2.2. Hnutí Úsvit.....	62
2.3.2.3. Srovnání Hnutí Úsvit a SPR-RSČ jako protestní strany.....	63
Závěr	65
Seznam pramenů a literatury.....	69
Abstrakt	78
Abstract	79

Úvod

Po zhroutilí komunistického režimu se Československo v roce 1989 rozhodlo dále pokračovat demokratickou cestou. Toto otevření se demokracii ale znamenalo také pronikání jevů, které k demokracii neodmyslitelně patří, ale v našem geografickém prostoru se za minulého režimu nevyskytovaly. Mezi takové prvky v politickém systému patřila například protestní hnutí, která reprezentovala i politický radikalismus a extremismus (Charvát 2007: 7). To znamená, že se politický život výrazně proměnil, protože se na náměstích a v ulicích měst a obcí začaly konat více či méně vypjaté demonstrace, které většina obyvatel znala do té doby jen abstraktně. Jedním z politiků, který takovouto formu prezentace začal používat, byl také předseda strany Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (dále SPR-RSČ) Miroslav Sládek. Záhy se ukázalo, že tyto proudy nelze marginalizovat, protože se optikou veřejnosti tyto „extrémističtí populističtí“ dostali hned v roce 1992 do parlamentu.

SPR-RSČ je tématem, jímž se zabývá tato diplomová magisterská práce. Strana začala vznikat na konci roku 1989 a brzy se dostala do povědomí občanů. Se stranou byl neodmyslitelně spjat její zakladatel a jediný předseda M. Sládek, jenž velmi centralizovanou stranu řídil a ovládal veškeré její kroky. I přes pád komunistického režimu v Československu a nastolení demokratického fungování země, existovala určitá poptávka po vládě silné ruky, ale s tím rozdílem, že v tomto případě mohla být z pravé strany politického spektra. Tuto poptávku vyslyšela právě SPR-RSČ. Strana sice ještě v prvních volbách v roce 1990 výrazně neuspěla, ale už v těch dalších v roce 1992 se dostala do parlamentu na federální i národní úrovni, přičemž svůj výsledek republikáni v roce 1996 ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (dále PS PČR) ještě vylepšili. V roce 1998 však republikáni parlament po velkém neúspěchu ve volbách opustili. Poté se strana snažila o návrat, ale už byla jen marginálním subjektem na české politické scéně a její snaha byla neúspěšná. SPR-RSČ nedodávala od roku 2006 PS PČR finanční výroční zprávy, a tak na návrh vlády byla strana Nejvyšším správním soudem v roce 2013 rozpuštěna. V únoru roku 2016 byla založena její nástupkyně Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa 2016. Za tímto politickým projektem opět stojí M. Sládek a vystupuje za stranu, třebaže předsednictvo strany bude zvoleno až na sjezdu strany v červnu roku 2016.

Republikáni tedy podstatnou část 90. let let strávili v parlamentu a ovlivňovali tehdejší politický systém. Pravda je, že strana se prezentovala často spíše neparlamentními praktikami a vytvářela mnoho skandálů a excesů na parlamentní půdě. Strana již od začátku svého působení na české politické scéně bývala označována médii i veřejností jako populistická, anti-systémová, autoritářská anebo krajně pravicová. O SPR-RSČ se nedá mluvit jako o běžné tradiční straně, a proto byl straně často přidáván nějaký přívlastek.

Podobný subjekt se v českém parlamentu znovu objevil v roce 2013, tedy po patnácti letech, kdy republikáni opustili PS PČR. V říjnu roku 2013 bylo v předčasných volbách zvoleno do PS PČR nové politické hnutí s názvem Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury (dále hnutí Úsvit), které bylo založeno pouhé čtyři měsíce před těmito volbami. Jak je patrné z názvu hnutí, stojí za jeho vznikem úspěšný podnikatel Tomio Okamura. Již předtím byl T. Okamura v politice dost aktivní, když byl zvolen senátorem v okrese Zlín a neúspěšně se pokoušel stát kandidátem na prezidenta ČR. Aby T. Okamura neztratil pozornost médií, rozhodl se prorazit i v parlamentní politice a založil hnutí Úsvit, které postrádalo běžné standardy demokratického politického subjektu, když například mělo pouze devět členů a nebylo do něj možno vstoupit. Předseda hnutí T. Okamura navíc disponoval velkými pravomocemi a privilegii v rámci celého politického subjektu. Po bezmála čtvrtstoletí od pádu komunistického režimu zavládla v roce 2013 mírná deziluze z politických představitelů posledních dvou dekad, kterou notně umocnila hospodářská krize a tehdejší česká politická krize, jež vyústila v demisi Nečasovy vlády. Tato společenská atmosféra pomohla vyrůst i Úsvitu. Hnutí se oproti republikánům v parlamentu chovalo kultivovaně, třebaže politické body získávalo jednoduchou populistickou a xenofobní rétorikou. Nicméně v hnutí se začaly objevovat vnitřní spory a T. Okamura byl svými spolustraníky svržen a hnutí Úsvit následně opustil. Hnutí Úsvit stejně jako SPR-RSČ bývá médii často charakterizováno jako populistické nebo krajně pravicové. Tyto nekvalifikované verdikty veřejnosti a médií nejsou zcela přesné, což vedlo autora této diplomové magisterské práce k tomu, aby tuto terminologii lépe upřesnil.

Obě politická uskupení jsou si podobná v tom, že je lze vnímat jako vůdcovské strany. To znamená, že chod strany a vše kolem něj je řízeno právě jedním člověkem, tj. předsedou. T. Okamura i M. Sládek měli dlouhou dobu řízení strany pevně ve svých rukou. Takovéto silné personalizované vedení bylo typické například v Itálii.

Nejznámějším příkladem byl Silvio Berlusconi, bohatý podnikatel, který přišel do politiky zvenčí a slavil úspěch, když se zaměřil na populistická témata. S. Berlusconi se nemusel odvolávat na žádnou ideologii a nabízel líbivá řešení, která se díky jeho rétorice a přitažlivosti zdála jako proveditelná, a tak měl velkou podporu u veřejnosti (Bordignon 2014: 1–4). Takovýto princip se stal populární a někteří další politici jej také převzali. Dokonce i v ČR, kdy v druhé dekádě 21. století tento model uplatnili Andrej Babiš se svým hnutím ANO 2011 a právě i T. Okamura s hnutím Úsvit.

Primárním cílem této práce je určit, zdali byly, respektive jsou SPR-RSČ a hnutí Úsvit krajně pravicovými stranami. Dalším cílem práce je zjistit, zdali tato uskupení odpovídají konceptu protestních stran. Pro vysvětlení hlavního cíle budou použity dva koncepty. První z nich je koncept krajní pravice, jenž představil nizozemský politolog Cas Mudde. Druhý je koncept krajní populistické pravice, který publikoval německý politolog Hans-Georg Betz. Oba koncepty jsou charakterizovány celkem čtyřmi základními znaky, které musí politický subjekt splňovat, aby mohl být označen daným termínem. Jelikož jsou tyto charakteristické rysy nastaveny celkem přísně, je možné, že ani jedna z výše zmíněných stran nebude schopna splnit bezpodmínečně všechny. Proto zde autor práce přichází s dalším cílem práce, a to posoudit, zdali tato politická uskupení nespádají spíše do konceptu protestních stran. Co se týče tohoto konceptu, je v práci využita teze anti-systémových stran podle italského politologa Giovanni Sartoriho, kdy je politický subjekt proti ideologii státu a vlády. Dále je tato teze doplněna o poznatky nizozemského politologa Meindert Fennema, který přišel s charakteristikou na základě četnosti populistických apelů a netrvá na nutnosti vymezení se vůči demokratickému zřízení.

Diplomová magisterská práce je rozdělena do dvou stěžejních částí, a to části teoretické a analytické. V teoretické části, která tvoří první kapitolu práce, bude představen termín krajní pravice a bude také přiblížena česká zkušenost s krajní pravíci. Dále se první kapitola skládá především z popisu konceptů krajní pravice od C. Mudde a H. G. Betze. Autor práce se rozhodl využít oba tyto koncepty zejména z toho důvodu, aby bylo možné identifikovat rozdíly mezi stranami, a proto jsou poté v další podkapitole oba koncepty srovnány. Oba tyto koncepty jsou širokou vědeckou obcí kladně hodnoceny, ale jejich vznik se datuje do 90. let, což i přes jejich komplexnost může být jistým handicapem zejména v případě hnutí Úsvit, které vzniklo o více než dekádu později. Nicméně to není dostačující fakt pro to, aby na základě těchto konceptů

nemohlo být hnutí Úsvit zkoumáno. V závěru první kapitoly je poté představen koncept protestních stran.

Analytická část práce klade důraz na analýzu vybraných volebních programů a stranických dokumentů a skládá se ze dvou částí. Prvně autor představí obě politická hnutí, tedy SPR-RSČ a hnutí Úsvit, kde popíše jejich historický vývoj, působení v PS PČR a politickou orientaci v českém politickém systému. Posléze jsou detailně analyzovány volební programy SPR-RSČ před volbami do PS PČR v roce 1996 a hnutí Úsvit před volbami do PS PČR v roce 2013. Aby se vůbec jednalo o srovnatelné programy, byl vybrán stejný typ voleb, tedy do PS PČR. V případě Úsvitu bylo rozhodování jednoduché, neboť v době vzniku této diplomové magisterské práce kandidovalo do PS PČR pouze jednou, ale v případě SPR-RSČ bylo rozhodování složitější. Nakonec se autor přiklonil ke zvolení volebního programu z roku 1996, kdy republikáni dosáhli nejlepšího volebního výsledku¹. Autor práce v této části z kvalitativních metod využívá převážně analýzu programových priorit. Následně autor v dalším úseku analytické části zanalyzované poznatky zasazuje do dvou stěžejních typologií této práce i do konceptu protestních stran a následně dosažené výsledky komparuje. Na základě těchto okolností autor práce klade dvě výzkumné otázky. Byly, respektive jsou SPR-RSČ a hnutí Úsvit krajně pravicové strany? Odpovídají tyto politické strany konceptu protestních stran?

Fenomén pravicového extremismu již delší dobu přitahuje pozornost veřejnosti, médií, politiků a akademických pracovníků z různých společenských sfér. Konkrétně byl tento zřetelný nárůst patrný hlavně u veřejnosti koncem 70. let 20. století, kdy v západní Evropě extrémistické a krajně pravicové strany začaly dosahovat výraznější podpory. Zvýšenou pozornost u akademických badatelů lze vysledovat až o něco později, konkrétně koncem 80. let 20. století, kdy se rapidně zvýšila publikace textů a počet lidí zabývajících se tímto tématem, a to nejen v některých zemích, ale celosvětově (Mareš 2003: 13). Téma krajní pravice je populární taktéž mezi vědeckými pracovníky, tudíž je k tomuto tématu k dispozici dost kvalitních zdrojů, jak ze zahraniční, tak domácí literatury. Diplomová magisterská práce se zabývá koncepty C. Mudde a H. G. Betze, a proto i autor práce kladl důraz především na jejich publikace.

¹ Všechny programy SPR-RSČ byly velmi podobné.

Ačkoliv jsou zahraniční zdroje velmi kvalitní, celkem pochopitelně se však příliš nezabývají tématem krajní pravice v prostoru střední Evropy, případně rovnou v ČR, třebaže i zde práce přibývají. Krajní pravice v ČR je zanalyzována solidně, ale pro hlubší pochopení tématu je nezbytně nutné pracovat i s českými zdroji. Ze zahraniční literatury by autor vyzdvihl publikace C. Mudda *The Ideology of the Extreme Right* (2000) a H. G. Betze *The New Politics of Resentment: Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe* (1993). Co se týče českých autorů, je třeba zmínit především brněnského profesora Miroslava Mareše, který publikoval knihu *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR* (2003), jež skvěle a dopodrobna mapuje radikální postoje v českém politickém systému. Autorovi této diplomové magisterské práce pomohla tato publikace velmi dobře se zorientovat na české krajně pravicové scéně. Časopis *Rexter* taktéž velmi dobře pokrývá radikalismus a extremismus v ČR. Co se týče historického kontextu krajní pravice v českých zemích, je velmi užitečná publikace s názvem *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945* (1999) od Tomáše Pasáka. K vývoji samotných stran byly použity i internetové zdroje, to znamená novinové články, které přibližují zkoumanou událost. V analýze je výskyt novinových článků frekventovanější u hnutí Úsvit, neboť se stále jedná o nové politické uskupení, o kterém ještě není tolik analýz a odborných článků jako o SPR-RSČ. Mezi primární zdroje práce lze zařadit dva stěžejní volební programy a některé stranické materiály.

1. Teoretická část – Krajiní pravice

Akademičtí pracovníci vedou dlouhé diskuze ohledně typologizace politických stran z hlediska stran podle jejich cílů a charakteru jejich vzniku, stran podle sociálních hledisek organizační struktury a stran podle členů a voličů (zde podle socio-demografických znaků). Ovšem neexistuje jedna typologie, jež by byla všeobecně přijímána, a tak můžeme spatřovat mnoho definic a pojmů, které se o tento cíl snaží. Můžeme tvrdit, že se v těchto pracích nacházejí určité společné prvky. Jedním takovým je shoda na vymezení pojmů extrémní pravice a krajiní pravice, kdy je mezi nimi tím definujícím rozdílem pozitivní či negativní vztah k demokracii. Krajiní pravice demokratické zřízení respektuje a nesnaží se jej nahradit, kdežto extrémní pravice je vystavěna na fašistických pilířích a destrukce demokratického zřízení je jedním z primárních cílů. Naopak jednotícím prvkem je podobný program ve věcech ohledně imigrantů nebo zajišťování bezpečí pro občany vlastního státu.

Extrémní pravice se domnívá, že tradiční strany reprezentují něco, co se někdy nazývá jako *ancient regime* a stejně jako například vládnoucí zakonzervovaná dynastie v předrevoluční Francii brání nástupu nové doby a je příliš provázaná s tou minulou dobou a zároveň je jejím symbolem. Extrémní pravice zpravidla kritizuje všechny ostatní politické strany, to znamená vládní, opoziční, parlamentní, ale i mimoparlamentní. Podle extrémní pravice jsou tyto strany klientelistické a jejich primárním důvodem proč se dostat k moci, je přístup k penězům a své vlastní obohacení, přičemž je upozaděna nebo úplně schází touha zlepšit životy občanů a úplně absentují vize. Proto extrémně pravicové strany obvykle napadají ty ostatní, s větším důrazem na vládní strany, že jsou zkorumpované, ale nezůstávají pozadu ani v kritice sociálního systému a extrémní pravice tvrdí, že se jim nedaří udržet spravedlivě právo a pořádek. To je vykonáváno většinou v neprospěch vlastních občanů a naopak tak konají ve prospěch cizinců. C. Mudde naznačuje, že tato kritika se vyskytuje převážně v zemích, kde je korupce politiků velmi frekventovaná a diskutovaná, a zmiňuje např. Itálii, Belgie nebo Rakousko (Mudde 1999:192).

V této části diplomové práce bude představena teorie krajiní pravice i její stručný vývoj ve státních útvarech ležících v historickém území českých, moravských a slezských zemí. Dále autor představí dva významné koncepty vymezení krajiní

pravice, a to od C. Mudda a od H. G. Betze, které ještě doplní koncept protestních stran a populistické prvky.

1.1. Krajiní pravice – vymezení pojmu

Po druhé světové válce byly krajně pravicové strany napříč Evropou výrazně oslabeny. Ve východním bloku byla jejich legální existence prakticky i právně nemožná a v demokratických zemích na Západě měly krajně pravicové strany v důsledku války velmi malou podporu. Zlom nastává až v 70. letech, kdy dospívá první generace nezasažena válkou a hledá podporu pro řešení problémů jako imigrace cizinců nebo nespravedlivý sociální systém právě u krajně pravicových stran. Jak uvádí Russell J. Dalton, občané stále méně důvěřují politikům, třebaže víra v demokracii přetrvává (Dalton 2004). Nedůvěra k tradičním politikům pomohla uvažovat o krajně pravicových stranách jako o eventualitě. Krajně pravicové strany se v západní Evropě začaly prosazovat pomocí několika faktorů. Poněvadž v některých zemích došlo k nižší polarizaci stranického systému a strany přijímají nové komunikační strategie zaměřené na catch-all, posunuly se tradiční strany více do středu politické ideologie, čímž vyklidily své pozice na krajích politického spektra a mnoho témat mohly převzít krajně pravicové, ale i levicové strany. Oproti tomu v jiných zemích došlo k radikalizaci politiky a tím i k větší polarizaci, což vytvořilo prostor pro krajně pravicové strany a vedlo k odcizení občanů od politických stran a k vytvoření tzv. volných voličů, kteří byli otevření novým politickým nabídkám. Kromě toho se objevila i nová politická témata², která si krajně pravicové strany přisvojily a etablované demokratické strany na ně nedokázaly adekvátně reagovat nebo reagovaly až posléze. Co se týče strukturálních faktorů, tak vzestupu krajní pravice nejvíce pomohla nízká volební klauzule v poměrných systémech, která umožňovala snadný přístup do parlamentů (Ignazi 2006).

Pravděpodobně prvním člověkem, jenž použil termín extremismus ve významu označení krajních pólů pravolevé škály politického spektra, byl podle německých politologů Uwe Backese a Eckharda Jesseho francouzský publicista Maxime Leroy, který v roce 1921 publikoval studii *Les techniques nouvelles du syndicalisme*, kde označil za extrémisty rudé a bílé v porevoluční době po roce 1917 v Rusku (Backes, Jesse 1993: 37). Etablování tohoto pojmu ve společenských vědách lze datovat

² Např. obrana národa spojená s xenofobií, krize identity způsobená atomizací společnosti, globalizace ekonomiky a supranacionalismus politických institucí (Ignazi 2006: 2).

do druhé poloviny 20. století, ale jeho etymologický původ je samozřejmě starší a sestává se z kombinace latinského a řeckého slova *extremus*, které znamená nejdále ležící pozici, neboli nejbližší či nejkrajnější (Mareš 2003: 20). Oproti tomu přívlastek *radikální* vychází z latinského slova *radix*, které znamená kořen, a proto není možné tyto dva termíny spolu zaměňovat. Bohužel masová média tento rozdíl nerespektují a často oba pojmy používají jako synonyma (Charvát 2007: 10). Termíny krajní/radikální pravice potažmo extremismus jsou hojně používány v mediálním i veřejném prostoru, ale akademici upozorňují, že samotný teoretický koncept těchto termínů je celkem komplikovaný a často jsou chybně interpretovány a zaměňovány. Pojem extremismus nelze přesně vymezit, neboť se tímto termínem zabývá více vědních oborů, zejména filosofie, právo, psychologie nebo sociologie a na stejné definici se neshodnou. Typickým příkladem je zaměňování termínů krajní a extrémní pravice, kdy hlavní rozdíl tkví v tom, zdali je přístup k demokracii a způsobu vlády pozitivní či negativní (Hloušek, Kopeček: 2010: 209).

Stejně jako u jiných problematických definicí, kde se akademici nedokážou shodnout na jedné všeobecně přijímané, i zde se některé typologie překrývají a navzájem vylučují. V zásadě lze ovšem tvrdit, že se většina badatelů shodne na tvrzení, že extrémní pravice reprezentuje ta politická uskupení, která odmítají demokratickou podobu režimu a způsob vlády, jak je nastavený, chtějí od základů změnit, to znamená vystavět na úplně jiných technických a právních pilířích. Extrémně pravicová uskupení jsou totalitářská a nacházejí se úplně na pravém okraji pravolevé škály politického spektra, kdežto skupiny krajní pravice mohou být spíše autoritářská a je možné je zařadit těsně před extrémní pravici směrem do středu. Oproti tomu teoretické vymezení pojmu krajní pravice se ve většině případů nachází v demokratických mantinelech, třebaže autoři v některých případech uznávají velmi silný etatismus, což ale nemusí být v rozporu s demokratickým režimem, jen může nabývat jinou formu.

Krajní pravice, na rozdíl od té extrémní, nebývá spojována tak často s politickou ideologií fašismu. Nicméně v akademické obci panují diskuze, zdali toto spojení není mylné, protože část historických badatelů tvrdí, že ideologie fašismu byla velmi specifická hlavně svým dobovým kontextem a geografickým vymezením, to znamená, že se týkala jen určitého počtu států ve 20. století a tudíž není na místě tuto ideologii komparovat se současnými pravicovými extrémistickými skupinami. P. Ignazi

naznačuje, že se může jednat o fašistické tendence přímo, ale i nepřímo. M. Fennema říká, že pokud je nějaká politická strana identifikována s fašismem, je automaticky zařazena do skupiny extrémní pravice, ale je nutno dodat, že ne na všechny extrémně pravicové skupiny lze pohlížet jako na fašistické (Fennema 1996).

Autor této diplomové magisterské práce se domnívá, že klasifikovat politickou ideologii fašismu jako historickou anomálii by bylo předčasné. Je pravdou, že největší politickou moc měly fašistické státy ve 20. století, ale jejich odmítnutí jako dobovou odchylku by mohlo být chybné. Nicméně je třeba zdůraznit, že témata krajní pravice jsou dnes jiná, než byla tehdy, ale to nebrání tomu, aby nějaký politický subjekt vycházel z ideologie fašismu. Takové subjekty existují, třebaže jsou velmi marginální. Na území ČR³ byly aktivní převážně v 90. letech. Výrok M. Fennemy, že všechny fašistické strany jsou apaticky extrémně pravicové, autorovi této práce přijde příliš direktivní, protože v kontextu 21. století by tomu tak být nemuselo.

1.2. Krajní pravice na českém území

Krajně pravicové (nebo radikální, extrémistické) strany se začaly objevovat počátkem 20. století po celé Evropě. V každé zemi měl tento fenomén svůj specifický vývoj, v českých zemích nevyjímaje. Po vyhlášení samostatného Československa v říjnu 1918 se vyskytovala marginální uskupení, která se hlásila ke krajní pravici a inspirovala se programově převážně ve fašistické Itálii. Ta se posléze spojila do nejnámější Národní obce fašistické (dále NOF) pod vedením generála Radoly Gajdy, jenž byl jedním z hlavních velitelů československých legií v Rusku, což mu zaručovalo jistou společenskou prestiž. I přesto byla všechny tato uskupení ovšem marginální a velmi málo signifikantní, když NOF ve svých nejúspěšnějších volbách v roce 1935 získala pouze šest poslaneckých mandátů, a to přes všechny okolnosti, které jim nahrávaly, např. pravicové autoritářské a totalitní režimy v celé Evropě, existence hrozby v podobě komunismu reprezentované SSSR anebo ekonomická krize. Moc ovšem fašisté nechtěli získat pouze tradiční cestou voleb, ale pokusili se také o státní převrat zvaný jako židenický puč, jenž byl ovšem velmi amatérsky proveden, a proto hned ve svých počátcích selhal. (Pasák 1999)

³ Např. znovuobnovená Národní obec fašistická nebo Vlastenecká fronta.

Vymanit se z politické marginality byl pro NOF nesnadný úkol. Východisko fašisté viděli v kooperaci s jinými politickými stranami. Například ve volebním roce 1929, kde NOF utrpěla porážku s méně než jedním procentem, kandidovali s politickou stranou vedenou v té době důležitým, ale i kontroverzním politikem Jiřím Stříbrným. Jeho původní stranou byla Česká strana národně sociální, která sice byla nacionálně radikální, ale pohybovala se v demokratických mantinelech a hájila socialistická témata. Nicméně Stříbrný měl programové, ale i osobní spory a nevyhýbaly se mu také korupční skandály, a tak byl v polovině 20. let minulého století vyloučen. Posléze založil svůj vlastní politický subjekt, jenž se po roce 1930 jmenoval Národní liga, který se systematicky vymezoval vůči některým partitokratickým rysům demokratického systému, např. vůči absolutní kontrole poslanců stranickým vedením. NOF měla s ligisty nejen společnou kandidátku, ale také i programové body. Největší shodu nalézali v sociální demagogii, korporativistických představách nebo v radikálním nacionalismu. Radikální nacionalismus měl ovšem u ligistů trochu jiné základy, když se odkazoval především na panslavismus. (Vykoupil 2005)

Ve východním bloku, potažmo v poválečném Československu, nebyla existence krajně pravicových hnutí a stran legálně, ale i fakticky vůbec možná. Společenské klima se ale na konci 80. let proměňovalo a i díky novým technologickým možnostem bylo možno zachytit import politických názorů nebo subkultur ze západní Evropy. Počáteční náznaky, které implikovaly zrod krajní pravice v Československu, se začaly vyskytovat v polovině 80. let, kdy se začali objevovat první sympatizanti hnutí skinheads, kteří ovšem s touto tradiční subkulturou měli jen velmi pramálo společného. Tradiční skinheadi byli apolitičtí a nebyli rasističtí a právě první čeští fanoušci této subkultury představovali pravý opak. Významným milníkem v dějinách pro rozvoj a propagaci tohoto hnutí se stala známá a úspěšná hudební kapela Orlík, kterou založil kontroverzní zpěvák Daniel Landa a herec David Matásek v roce 1988 (Charvát 2007: 142). Díky této hudební formaci (a mnoha dalším méně známým jako např. Braník) se krajně pravicové názory dostaly k úzké části české populace.

Československo získalo svobodu a demokracii po pádu komunistického režimu v roce 1989. S nově nabytou demokracií přišly i nové politické výzvy a nástrahy. S touto volností se začala formovat i česká krajní pravice. Během devadesátých let, kdy se krajní pravice utvářela, přebírala zaběhnuté vzory ze západní Evropy, což v důsledku

znamená, že jsme schopni rozlišit mezi proudy pravicově populistickým, neo fašistickým a neonacistickým (Charvát 2007: 142)

Jan Charvát ve své publikaci vymezil pět důležitých období, která formovala vznik krajní pravice. Byly to léta 1989–1993, kdy se teprve krajní pravice tvořila často v podmínkách, které by nám dnes už přišly úsměvné. Následovalo období 1994–1998, kdy se již krajní pravice rozdělila na politickou část reprezentovanou M. Sládkem v parlamentu a subkulturní část skinheadského hnutí. Další období bylo mezi lety 1998–2001, kdy lze zaznamenat posílení a nárůst aktivit českých neonacistů, kteří do té doby zcela opomíjeli politiku. Následovalo období let 2002–2005 charakteristické poklesem aktivity u neonacistů, ale zároveň nárůstem snah u nových krajně pravicových politických stran. A konečně v období po roce 2005 dochází podle Charváta k propojování oddělených skupin krajní pravice a k snahám o aktivizaci a mobilizaci těchto skupin. (Charvát 2007: 142–143)

Jakub Smolík a Petra Vejvodová poukazují, že česká krajní pravice se neskládá pouze z politických stran, ale také ze zájmových skupin, občanských sdružení, neformálních a neregistrovaných skupin a dělí se na dva hlavní proudy. První z nich je radikálně pravicový/nacionalistický a druhý proud je otevřeně anti-systémový a neonacistický, ale neexistují jasně vytyčené hranice, který je který a rozdíly někdy splývají. Dále J. Smolík a P. Vejvodová tvrdí, že v novém tisíciletí v první i druhé dekádě prošla česká krajní pravice několika změnami. Za prvé na základě demografických změn ubylo mladých příznivců a prvovoličů krajní pravice. Za druhé klesl počet rasově motivovaných vražd. Za třetí došlo k větší radikalizaci některých krajně pravicových skupin, které se více sofistikovaným způsobem střetávají s policií. Za čtvrté jsou akce krajně pravicových skupin daleko více mediálně pokryté a za páté česká krajní pravice čím dál tím více přebírá strategie, styl a vzory ze zahraniční krajní pravice. (Smolík, Vejvodová 2013: 92–93)

1.3. Koncepty krajně pravicových stran

V následujících podkapitolách autor představí dva stěžejní koncepty celé diplomové práce. Jedná se o koncepty C. Mudda a H. G. Betze, na základě kterých autor následně určí, zdali se dají SPR-RSČ a hnutí Úsvit považovat za krajně pravicové strany.

1.3.1. Koncept krajně pravicových stran podle Case Mudda

Jedním z akademiků, kteří se zabývají a významně obohacují studium oboru politického extremismu a potažmo krajní pravice, převážně v Evropě, je nizozemský politolog C. Mudde⁴. C. Mudde se pokusil vymezit termín extrémní pravice, a to jak v jeho minimální, tak i v maximální definici. Podle minimální definice je hlavním a nezbytným kritériem přítomnost nacionalismu a nativismu (Mudde 2007: 15-23). C. Mudde pro svou charakteristiku termínu krajní pravice používá širokou škálu kritérií, díky které může popsat ideologické ukotvení politických stran, určovat míru jejich anti-systémovosti a komparovat navzájem jejich činnost a politické chování. Pro tuto definici ovšem vymezil čtyři základní kritéria.

Prvním z nich je nacionalismus, kde je zdůrazněna především vnitřní homogenita, vnější exkluzivita a státní a etnický nacionalismus. C. Mudde tímto tvrzením vyvrací dlouhotrvající předpoklad, že krajně pravicová uskupení nejsou zastřešená nějakou ideologií, a tvrdí, že právě nacionalismus je pro ně elementární ideologickou premisou, tedy naplnění cíle co nejvíce stejnorodé společnosti, který lze uskutečnit i v případě migrační vlny, a to formou asimilace. Jedním z cílů krajní pravice je vybudovat společnost, jež by byla monokulturní. To je důkaz existence konceptu etnického nacionalismu, avšak C. Mudde upozorňuje, že v praxi bývá spojen s politickým nacionalismem, třebaže ten často není tím důležitějším (Hloušek, Kopeček 2010: 214). V tomto konceptu je samozřejmě upřednostňována exkluzivita daného národa, kterou je bezpodmínečně nutné bránit a hlavně zachovat. Krajně pravicový subjekt, jenž je založen na nacionalismu se nezaměřuje pouze na ochranu morálních hodnot, ale bere v potaz i jiná témata jako např. ekonomiku a bezpečnost svých občanů. Národ je zde chápan ovšem spíše na etnickém než

⁴ Publikoval mj. texty jako například *The Populist Radical Right: A Pathological Normalcy* (2010), *Populist Radical Right Parties in Europe* (2007) nebo *Political Extremism in Europe* z roku (2005).

politickém základě, třebaže je podle C. Mudde možné, že se ve skutečnosti vyskytují oba tyto případy. Důležitým cílem je vytvoření etnicky či rasově stejnorodé společnosti, ale u politického základu se můžeme setkat spíše s občanskou podstatou, to znamená, že občanem může být kdokoliv, kdo se asimiluje do většinové společnosti a přebírá její styl života, hodnoty a kulturu.

Druhé kritérium je xenofobie a s tím spojená jedinečnost domovské rasy nebo národa a zde je zdůrazněn převážně antisemitismus a etnopluralismus. Nevýhodou xenofobie je, že má u veřejnosti velmi negativní ohlas, to znamená, že se neobjevuje tak často v předvolebních programech, jako například v interních textech a dokumentech politických stran. Xenofobie je mocnou zbraní krajně pravicových subjektů, protože ji lze využít jako zbraň na mnoho společenských, ale i politických cílů, např. na levicové strany (Hloušek, Kopeček 2010: 214). C. Mudde tvrdí, že jednou z hlavních vizí krajně pravicových stran je udržovat a chránit ve společnosti hodnoty jako tradiční rodina, jež je z jejich pohledu alfa a omega existence národa či státu. Jedním z důsledků vyvolávání tohoto typu strachu může být požadavek uzavření hranic, který by měl podle stran vést k vyšší bezpečnosti státu. Je zde patrný strach, že pozice této primární hodnoty je ohrožena a vystavena útokům, tudíž se hněv krajně pravicových stran obrací vůči nekonvenčním menšinám, kde nejzranitelnější jsou nejspíše homosexuálové. Poté C. Mudde uvádí, že další skupinou lidí, kterou krajně pravicové strany označují za ohrožení, jsou cizinci. Ti mají destabilizovat společnost a celý systém, když jsou údajně zodpovědní za problémy, jako vysoká nezaměstnanost, závislost na sociálních dávkách nebo vysávání sociálního systému, ale také jsou vnímány jako element, který výrazně ohrožuje místní tradice a boží hodnoty soudobé společnosti (Mudde 1999: 188). Strach z cizího nemusí být zde vyjádřen pouze cizinci, ale může se vymežit i vůči mezinárodním organizacím a podobným subjektům, typickým příkladem je vymezení se vůči Evropské unii (dále EU).

Dalším kritériem je silný stát, jenž zdůrazňuje, že nepodmínečně zajistí právo a pořádek. Silný stát představuje primární úlohu pro fungování politického systému v představách krajně pravicových stran, a to především v oblasti vykonávání práva, ale také na poli ochrany ekonomiky, občanů a národních zájmů. Vytváření právního rámce musí být v jejich představách v režii státu a ne pod nátlakem nadnárodních společenství, která nejvíce v Evropě zastupuje EU. Objevují se zde i polemiky, které vycházejí často z morálních hodnot, ohledně udržení rodiny jako takové a uspořádání společnosti,

přičemž se krajní pravice staví do opozice vůči všemu, co by jen zdánlivě mohlo tuto celistvost oslabit, např. všemožné sexuální anomálie jako pedofilie, homosexualita aj., aplikace lehkých i tvrdších drog, prostituce nebo v hraničním případě se může jednat i o rozvody (Mudde 1999: 189). Z těchto důvodů je zřejmé, že velmi důležitým faktorem je perfektní funkčnost zřejmého a jednoduchého právního rámce, jehož dodržování musí stát bezpodmínečně požadovat a nekompromisně hlídat, a proto jsou pro krajní pravici pojmy jako právo a pořádek v rámci jejich území velmi důležitá a nezpochybnitelná. Mezi konkrétní příklady lze například považovat daleko vyšší sazby za závažné, ale i běžné trestné činy nebo obnovení trestu smrti z důvodu prevence dodržování zákonů.

Posledním čtvrtým kritériem, které C. Mudde zmiňuje, je šovinistické sociální zabezpečení, kde se klade důraz na význam tradiční morálky a etiky. Dále můžeme říci, že je zde velmi silný revizionismus, tedy snaha o změnu většinového názoru nebo snaha o nový pohled např. na dějiny (Mudde 2007: 15–23). Krajně pravicové strany se zaměřují na problematiku šovinistického sociálního zabezpečení ze strany státu, protože v zájmu svého vlastního národa mají obavy, že se například zvýší nezaměstnanost v souvislosti s příchodem imigrantů. V tomto šovinistickém pohledu by měl stát v ekonomické problematice zejména chránit národ jako takový, státní obchody, státní podniky a jejich zaměstnance (příslušníky domovského národa) před vlnou přistěhovalců a zahraničních obchodníků, často globálních nadnárodních firem, připravených nahradit původní zaměstnance, prosadit se a obsadit tento trh, přičemž takový postoj uplatňují i v problematice vydávání starobních důchodů nebo sociálních dávek (Mudde 1999: 189). Zde lze za konkrétní případy považovat například úsilí státu zabezpečit zdravotní péči nebo právě starobní důchody primárně pro občany, kteří se identifikují s národem, čímž z nich dělají exkluzivní skupinu v rámci státu, jež by neměla být upozaďována na úkor cizinců. Brněnští politologové Vít Hloušek a Lubomír Kopeček nicméně trefně doplňují, že se krajně pravicová strana požadující v mnoha oblastech politiky nekompromisní silnou roli státu, bude v ekonomických otázkách chovat spíše neoliberalně, třebaže by tento paradox mohl nastat třeba jen na rétorické úrovni (Hloušek, Kopeček 2010: 214). Avšak přesto nelze predikovat, že by se ekonomická témata stala hlavním hybatelem krajně pravicové politiky. Ta naopak oproti nim upřednostňuje témata jako pospolitost národa nebo stále více imigrační politiku.

Tato čtyři primární kritéria, tj. nacionalismus, xenofobie, silný stát a šovinistické sociální zabezpečení, se podle C. Mudda v zásadě objevují u většiny definic, které se týkají krajní a extrémní pravice, ale C. Mudde například oproti jiným autorům netvrdí, že je u krajní pravice nutné nabourávat demokratický režim, protože reprezentanti krajní pravice se spíše nevymezují vůči demokratickému zřízení, to znamená, že je nelze kategoricky zařadit do anti-systémových stran (Mudde 2000: 11).

1.3.2. Koncept krajně pravicové populistické strany podle Hanse-Georga Betze

Německý politolog H. G. Betz představil trochu jinou typologii krajní pravice, kde používá odborný výraz pravicové populistické strany, který se liší od termínu extrémně pravicové strany tím, že k prosazování svých cílů nepoužívá ideologii, ale populismus se znaky xenofobie nebo neoliberalismu (Betz 1993: 413). Takové politické strany se vyznačují svoji snahou primárně prosazovat právo a pořádek, ekonomickou filosofii neoliberalismu a ochranu lidí před vládnoucí elitou, která údajně nekoná v jejich zájmu. Zároveň se staví do opozice vůči politickému a kulturnímu systému země, třebaže se nesnaží o jeho destrukci. Tyto strany dále odmítají sociální i individuální rovnost nebo například zespolčenštění a integraci menšin do společnosti, to znamená, že bojují za její stejnorodou podobu. V důsledku to vede v praxi k situaci, že se sympatizanti uchylují k útokům vůči menšinám (Betz 1993: 413).

H. G. Betz si ve své typologii velmi zakládá na tom, že u krajně pravicových populistických stran na úkor ideologie využívá koncept populismu. Důležitým znakem zde je, zdali strana evokuje dělení společnosti na lid a elity. Jak je asi patrné, elity jsou podle krajně pravicových populistických stran příčinou většiny problémů ve státě. Oběťmi pak obvykle bývají obyčejní občané, kteří strádají kvůli různým nespravedlnostem. Establishment je podle jejich názoru zkorumpovaný, klientelistický a tudíž strany preferují sebe a své spolupracovníky a obyčejné občany přehlíží. Samozřejmě aby bylo zajištěno správné fungování státu, je důležitý důraz na pořádek a aplikaci práva, čemuž by mělo nejlépe přispět zvýšení sazeb na trestné činy. Důležitý je také požadavek, jako v případě C. Mudda, aby právní systém byl jen a pouze produktem daného státu bez zásahů různých nadnárodních organizací. Dalším

signifikantním znakem tohoto typu populismu je snaha vyvolat dojem bezprostřední krize. Tyto krize mohou být z různých oblastí, ať už sociální, ekonomické, environmentální, morální, hodnotové nebo politické. Viníkem v jejich očích jsou převážně elity buď společenské, vládní, opoziční, ale třeba také i nadnárodní.

Ekonomická filosofie neoliberalismu je u těchto uskupení vnímána poněkud jinak než u tradičních stran, když mezi jejich primární cíle patří omezit byrokracii při řízení státu, sociální zabezpečení poskytované státem a znemožnit velkou daňovou zátěž pro občany, a proto tyto politické strany chápou takové zásahy státu jako nebezpečí pro fungování demokracie a ohrožení svobody (Betz 1993: 418). Tyto požadavky primárně slouží k útokům na instituce, tj. na vykonavatele státní moci, protože se podle jejich názoru tímto snaží destruovat podstatu demokratického systému a zabránit rozvoji nebo posílení ekonomiky (Betz 1993: 418). Proto se tato uskupení nedovolávají silného státu, ale spíše inklinují k liberalismu, to znamená, že bojují proti zásahům státu a vyznávají principy tržní ekonomiky, tj. volného trhu. Mezi nejzákladnější příklady takové politiky patří nízká daňová zátěž nebo omezování státní byrokracie, která podle jejich názoru velmi znemožňuje pohodlné podnikání malým a středním podnikatelům. Z tohoto je patrné, že se krajně populistické pravicové strany zaměřují převážně na střední třídu.

Neméně důležitým tématem v programech krajní populistické pravice je vnitřní bezpečnost státu, na kterou navazují koncepty národní kultury, identity, vzdělání nebo občanství, které by mohly získat i imigranti, ale pouze za předpokladu, že se kompletně asimilují do daného národa. V tomto případě se avšak jedná pouze o přijatelnou formu, ne o žádaný jev. Z hlediska politického marketingu a programu strany se do popředí dostává problematika migrace a multikulturalismu. V důsledku to vede k tomu, že se tato uskupení také nazývají jako anti-cizinecké strany, nebo možná přesněji vyjádřeno anglickým termínem „anti-foreignization“ strana (Betz 2004: 7). Aby tato uskupení přitáhla pozornost co nejširšího spektra možných voličů, využívají nástrojů politické mobilizace, při které používají populistickou ideologii, jež se zaměřuje na budoucí směřování.

Jediným viditelným znakem, ve kterém se H. G. Betz ve své typologii krajně populistických pravicových stran shodne s C. Muddem, je určitá míra xenofobie. Ta je jakožto strach z neznámého ideálním prostředkem v rétorice k získávání nových sympatizantů a naopak k vymezení se vůči protivníkům, které ovšem nepředstavují pouze imigranti nebo cizinci, ale také se může jednat o své občany. H. G. Betz zde na

rozdíl od C. Mudda zmiňuje možnost, že xenofobie může vést i k rétorickým nebo fyzickým atakům vůči občanům na základě rasy nebo etnika, jehož jsou sami součástí. V takovém případě se krajně pravicoví populisté vymezují například vůči občanům z jiných regionů, které jsou chudší. Takovýto přístup se v podání H. G. Betze označuje za neoizolacionismus (Betz 1993: 420). Primárním cílem slovních útoků je podryvat autoritu a důstojnost daných jedinců, to znamená, vykreslit je jako méněcenné občany. K tomu je ve větách využíván strach, hněv, nenávisť. Naopak reprezentanti vlastního národa jsou vnímáni jako ti nejlepší, jakožto nadřazený národ, který by měl mít morálně větší práva než ostatní.

Dalším signifikantním znakem je, stejně jako v pojetí C. Mudda, snaha vymezit se vůči ostatním etablovaným, ale i novým politickým stranám, která je v pojetí krajní populistické pravice H. G. Betze charakteristická. Tento protistranický prvek je zde také reprezentován převážně kritikou politického systému založeného na protekci a konexích, který se navíc stará sám o sebe, to znamená, že establishment se zajímá jen o pohodlí svých lidí, a to ještě za pomoci korupce. Na druhou stranu potřeby obyčejných občanů nereflektuje. Tradiční strany mají mít zájem na zakonzervování současného stavu a jsou obviňovány, že neumožňují žádnou změnu, žádný postup vpřed nebo žádné zlepšení současného systému a jsou vnímány zpátečnický jako reprezentanti staré doby.

1.3.3. Srovnání konceptů krajní pravice Case Mudda a Hanse-Georga Betze

Ve dvou výše popsaných podkapitolách byly uvedeny charakteristické rysy typologií krajní pravice od C. Mudda a H. B. Betze. Oba autoři prezentovali celkem čtyři kritéria, avšak pouze v jednom se oba shodují, a to v přítomnosti xenofobie. C. Mudda uvádí, že pro krajně pravicové strany je nacionalismus zastřešující ideologií, čímž se právě liší od H. G. Betze nejvíce. Dále uvádí jako kritéria šovinistické sociální zabezpečení a právo a pořádek. Oproti tomu H. G. Betz se domnívá, že krajní pravice stojí na populismu a jako další kritéria uvádí ekonomický neoliberalismus a protistranické výzvy. Přehledně jsou všechna kritéria uvedena v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1: Grafické znázornění typologií krajní pravice dle C. Mudda a H. G. Betze

Pojetí krajní pravice podle C. Mudda	Pojetí krajní pravice podle H. G. Betze
Nacionalismus (etnický/politický)	Populismus jako ideologie
Xenofobie	Xenofobie/rasismus
Právo a pořádek	Ekonomický neoliberalismus
Šovinistické sociální zabezpečení	Protistranické výzvy

1.4. Populismus a protestní strany

V současné době se v politické praxi čím dál více setkáváme s převážně novými politickými stranami, které nejsou ideologicky ukotvené tak, jak jsme byli zvyklí v minulých dobách, a tudíž se tyto strany nehlasí k liberalismu, socialismu ani konzervatismu. Příčinou této skutečnosti může být fakt, že v dnešním světě absentuje poptávka po vizích a ideálech, což je nahrazeno snahou o získání snadného uznání a respektu, přičemž jedinečnost identity jedince je nezbytná pro nalezení rovné důstojnosti mezi lidmi. Důležitými cíly, kterými je dnes definována současná společnost, jsou tedy úsilí získat respekt a uznání identity jedince na základě jeho vyznání, kultury a zažitých zvyčích, čímž dochází k popření tradičních ideologií, které byly na Západě dominantní, ale dnes již nemají ten potřebný mobilizační étos, kterým by dokázaly zaujmout voliče (Schwarzmantel 2008: 5). To znamená, že můžeme sledovat situaci, kdy politická ideologie byla nahrazena politickou identitou. Díky tomuto fenoménu se mnohem více zvýšila pravděpodobnost volebních zisků pro politické strany, které můžeme označit za single-issue nebo za protestní. Tato uskupení se snaží oslovit a mobilizovat možné voliče pomocí populismu a ne pomocí tradičních ideologií, třebaže populismus může být v určitých případech brán jako stranická ideologie.

Za další signifikantní znak extrémní pravice bývá často označován populismus. Jeho definičním problémem je, že stejně jako u teoretických konceptů výše se může pod termínem populismus skrývat mnoho variant politických stran z celé pravolevé škály politického spektra. Četnost tohoto pojmu primárně zvyšují akademičtí badatelé, kteří se zaměřují na radikálně pravicový nebo nacionální populismus. To znamená, že tento pojem se většinou váže na radikální pravici, a proto je vnímán obvykle jako negativní

jev, což zkresluje objektivní pohled na populismus a bývá posuzován nesprávně, převážně kvůli novinářům, kteří populismus interpretují jako prostředek politiků, kteří slibují líbivé kroky (Havlík, Pinková 2012b: 9).

Jasně vymezení i tohoto konceptu naráží na bariéry, protože jeho frekvence je opět velmi vysoká, a to jak v médiích, tak i u akademických pracovníků a veřejnosti, přičemž dochází k zaměňování významu. Typickým příkladem je jeho nahrazování demagogií, v neodborné společnosti, tj. u médií a laické veřejnosti, což následně vede k tomu, že ho političtí aktéři využívají jako zbraň vůči svým oponentům za účelem diskreditace. Často bývá politický protivník obviněn, že svou politiku zakládá na rychlých, populárních, ale přitom nesystémových řešení a používání strašení v rétorice, které je založeno na údajné populistické hrozbě. (Havlík a Pinková 2012a: 122–123)

V. Havlík s A. Pinkovou upozorňují na zajímavou skutečnost, že v geografickém prostředí postkomunistických zemí se ve stranických systémech vyskytují populistické politické strany bez zřetelné programové vize nebo politického zaměření a jejichž volební pozitivní výsledek je založen na obraně tzv. normálních lidí a kritizování vládnoucích garnitur (Havlík, Pinková 2012a: 122).

C. Mudde upozorňuje, že v diskuzích se objevují dva různé přístupy k populismu. První z nich se zakládá na velmi emoční a zjednodušovací bázi a bývá nazýván jako *Stammtisch*, neboli populismus spojený převážně s tzv. hospodskou politikou. Druhý přístup vymezuje populismus jako tzv. oportunistickou politiku, jež se zaměřuje na bezprostřední vyhovění potřeb obyvatel, tj. případných voličů. Problémem je, že jsou oba tyto koncepty obecně přijímány jako součást populismu, třebaže nejsou a měly by být nazývány správnými termíny, a to v prvním případě demagogie a v druhém oportunismus (Mudde 2004: 542). Nicméně populismus sice bývá někdy chybně ztotožňován s demagogií, ale ve skutečnosti jsou to dva odlišné pojmy, třebaže oba mohou být doprovázeny navzájem, ale také mohou být uváděny zcela nezávisle na sobě, to znamená, že populismus může, ale nemusí být spojen s demagogií a naopak (Havlík, Pinková 2012a: 123). V důsledku to vede k situaci, že smíchávání pojmů jako populismus, oportunismus nebo demagogie dohromady znamená, že populismus není vnímán v dobrém světle a může být na něj přímo nahlíženo jako na záporný fenomén. Samotný koncept populismu se potýká s nepříjemným problémem, že pro jeho analytické využití není příhodná rozmanitost politických stran, které jsou identifikovány

jako populistické nebo jsou někdy spojovány s extrémně pravicovými a nacionalistickými stranami (Norris citován in Havlík, Pinková 2012a: 123).

Velká část extrémně pravicových stran většinou používá populistický slovník a tyto strany jsou často kritické vůči ostatním stranám, když se jejich populistická rétorika vymezuje převážně vůči dvěma faktorům: za prvé proti politikám tradičních a nových demokratických stran a za druhé zároveň proti jejich chování. Trochu nadsazeně lze tvrdit, že se boj extrémně pravicových stran vůči těm etablovaným dá shrnout do úderného motta extrémní pravice: „všichni proti nám, my proti všem“ (Mudde 1996: 6).

C. Mudde ovšem upozorňuje na zajímavou skutečnost, že zhruba od druhé poloviny 90. let 20. století nastává výrazný nárůst populistické rétoriky i u tradičních politických stran, které nebyly považované za populistické, a to z toho důvodu, že potenciální elektorát začal populistické požadavky mnohem více reflektovat, o čemž je více napsáno výše. V důsledku toho se tato celá problematika trochu komplikuje, protože etablované strany přebírají do svých stranických programů určité části z populistických politik, ale přitom sami jako populistické klasifikovány nejsou. (Mudde 2004: 550)

Akademičtí badatelé se ovšem ve všech případech shodují na signifikantní vlastnosti populismu, a to na vymezení společnosti na dvě protichůdné kategorie, kdy na jedné straně stojí lid, který populisté brání a bojují za něj a na druhé straně stojí nespravedlivý a zkorumpovaný establishment. Napříč akademickým světem panuje shoda na dvou hlavních definicích, avšak obě jsou docela volné a není možné díky nim fenomén populismu kompletně vysvětlit. První říká, že populismus je velice emocionální, používá paušalizující výklad, který se zaměřuje zejména na uspokojení populace. Druhá interpretace říká, že populismus je forma politiky oportunistu, kdy primárním cílem je přesvědčit potenciální voliče k volbě strany a tím si de facto koupit jejich přízeň. První definici avšak kritizuje C. Mudde, když říká, že mu není zřejmé, jak populismus měřit pomocí těchto hodnot, a proto ji pokládá za lehce problematickou (Mudde 2004: 542).

Vymezení populismu, jež jdou do větší hloubky problému, se v několika oblastech liší. Jedním takovým definičním znakem je například geografické vymezení, protože populismy se pochopitelně objevují po celém světě a regionálně se liší. Kevin Deegan-Krause upozorňuje na fakt, že mnoho definicí, dokonce i z akademického

prostředí, neoddělitelně spojuje populismus s jevy, jako jsou zjednodušování, přehánění nebo zkreslování reality. Tyto definice jsou sice hodně emoční a zachycují oprávněné znepokojení z populismu, ale je velmi obtížné je operacionalizovat, protože to je pořád velmi subjektivní akt a podle tohoto autora jsou více užitečné normativně neutrální definice, které odkazují na konkrétní jevy (Deegan-Krause 2007: 2). Odborníci na problematiku populismu se shodují, že nejlepší definicí politického populismu jsou ty od anglické politoložky Margaret Canovan a C. Mudde. Canovan definuje populismus jako:

„Odvolávání se na lid proti zavedeným strukturám moci, dominantním myšlenkám a hodnotám společnosti.“ (Canovan 1999: 3).⁵

Oproti tomu C. Mudde definoval politický populismus jako:

„Ideologii, která vnímá společnost jako dvě od sebe nekompromisně oddělené hegemonní a antagonistické skupiny. Jedná se o skupiny ‚chudí lidé‘ a ‚zkorumpovaná elita‘.“ (Mudde citován in Deegan-Krause 2007: 2–3).⁶

K tomuto C. Mudde ještě dodává, že by politika měla být především vyjádřením vůle lidu, někdy označované jako „volonté générale“, tedy obecné vůle známé z prací francouzského filozofa Jeana-Jacques Rouseaua (Mudde 2004: 543). Tato dvě vymezení se liší tedy v tom, že M. Canovan populismus chápe jako odvolávání se na lid, kdežto C. Mudde politický populismus chápe jako ideologii, která dělí společnost. Tyto definice se celkem úzce shodují s dalšími, např. od Kaie-Olafa Langa, který podobně tvrdí, že populismus je typ politiky, ve kterém jsou takzvané legitimní zájmy obyčejných lidí v příkrém kontrastu s předpokládanou nečestností politických, sociálních a ekonomických elit (Lang citován in Deegan-Krause 2007: 3). V takovém pojetí populismu je velmi snadné spatřit nacionalismus, který politické strany používají, aby vyzdvihly nezbytnost ochraňovat svůj vlastní národ před nadnárodními organizacemi. Zde se může jednat i o ekonomiku, kdy se strany staví do opozice vůči kterýmkoliv restrikcím z mezinárodního prostředí, které by mohla ohrozit národní hospodářství.

⁵ Překlad autora.

⁶ Překlad autora.

Dalším typem populismu je tzv. populismus nový, jenž bývá klasifikován jako centrický, to znamená, že politické strany spojené s tímto novým populismem se snaží zaujmout místo uprostřed pravolevé škály politického spektra. Tímto typem populismu se zabývá například slovenský politolog Peter Učeň, který upozorňuje na fakt, že taková uskupení se především odvolávají proti vládnoucí vrstvě kvůli jejímu údajnému špatnému výkonu moci a zabezpečení potřeb populace. Tyto politické strany proto klasifikuje jako neradikální a mobilizující naštvané potenciální voliče vůči zavedeným stranám, které zklamaly jak svým výkonem, tak i morální povinností. Proto reprezentanti⁷ nového populismu nabízejí alternativu vůči etablovanému establishmentu v podobě ekonomických a sociálních jistot a zároveň zvýšení životní úrovně a kvality života. (Učeň 2007: 53–55)

Důležitým faktorem populismu je, že lid je chápán jako homogenní entita, což je v důsledku výsledek antagonistického charakteru vnímání vztahu mezi lidem a elitami (Panizza 2005: 3). V důsledku to znamená, že populisté argumentují tvrzením, že lid je vykořisťován zkorumpovanou elitou, a proto věří, že všichni obyčejní lidé mají sdílený zájem v tom být opozičně naladěni vůči takovéto elitě (Rooduijn 2013: 32).

Vzhledem k tomu, že se populismus dá vnímat jako součást stranické identity nebo jen jako způsob, jak uchvátit pozornost elektorátu, může být posuzován třemi možnostmi. Buď to může být určitý typ komunikační strategie, nebo tzv. thin-centred ideologie a ještě může být posuzován přímo jako samostatná ideologie. Prvně zmíněný typ populismu je jiný, než autor této diplomové práce potřebuje pro nalezení výsledků svého bádání, to znamená, že s ním nepracuje. Oproti tomu další dva přístupy jsou reprezentanty hlavních dvou klasifikací této práce, a to od H. G. Betze a C. Mudda.

H. G. Betz se přiklání k přístupu thin-centred ideologie, když populismus jako takový nevnímá jako normální politickou ideologii, spíše populismus někdy jen nějakou ideologii využívá pro své účely. V důsledku se tento postoj nemusí uplatňovat pouze pro klasifikování krajní pravice, ale dá se využít i k definování rysů single-issue stran, to znamená, že zde existuje příležitost pro to, aby jakákoliv politická strana mohla aplikovat populismus do jisté míry (Deegan-Krause, Haughton 2009: 822). V takovém případě se zde jedná o populisty, kteří jsou označeni jako neexkluzivní. Nutno dodat, že mezi neexkluzivní populisty bývají často přiřazovány strany radikální pravice, to

⁷ P. Učeň uvádí například slovenskou stranu Strana občianskeho porozumenia, kterou založil bývalý slovenský prezident Rudolf Schuster (Učeň 2007: 55).

znamená, že tyto politické strany propagují své vize a program obrany lidu před elitami založenými na propracované ideologii. V tomto případě může být dalším rysem populismu i možné využití nacionalismu, popřípadě následování jiné ideologie.

Oproti tomu u C. Mudda lze spatřovat druhý postoj, kdy se při svém vymezení krajně pravicových populistů opírá o populismus jako o ideologický pilíř. Ideologie je zde prvkem identity politické strany, na kterou můžeme nahlížet jako na exkluzivní populisty, když je splněná podmínka, že identita těchto stran stojí na dovolávání se populistických požadavků. Umístění na pravolevé škále politického spektra je pro tyto strany zcela nedůležité, protože jejich ideologií je pouze vzdor vůči establishmentu, vůči elitám a žádnou jinou nemají.

Z výše napsaného vyplývá, že pro tvrzení, zdali strana populistická je nebo není, je signifikantní polarizace společnosti na elity a lid. Tyto dvě rozdělené skupiny lze označit za stejnorodé entity s úplně odlišnými cíli. Na tom se shodnou snad všichni akademičtí vědci, ovšem co zůstává definičním problémem, je význam termínu lid, jenž je velmi všeobecný a volný. Význam pojmu lid byl mnohokrát diskutován a například světoznámý italský politolog G. Sartori nabídl dokonce šest interpretací termínu lid ve vztahu k demokracii. G. Sartori za první chápe lid v doslovném významu každého⁸, za druhé lid znamená nějakou neurčitou velkou část, to znamená opravdu velmi mnoho lidí, za třetí chápe lid ve významu nižší třídy, za čtvrté vnímá lid jako nedělitelnou entitu jako organický celek, za páté definuje lid ve významu větší části vyjádřené principem absolutní většiny a konečně za šesté vymezuje lid ve významu větší části chápané principem omezené většiny (Sartori 1993: 24–25). Populisté vnímají lid obecně jako suverénního morálního aktéra v politickém prostředí, zatímco establishment/elity se zajímají pouze o svůj vlastní prospěch, přičemž jsou zkorumpované a nereflektují nikdy zájmy lidu.

Nizozemský politolog Matthijs Rooduijn přichází se čtyřmi základními rysy, které spojují výraznou většinu všech populistických stran a tudíž je podle nich možné klasifikovat určitou politickou stranu jako populistickou. Pro populistické strany je prvním sdíleným rysem ústřední postavení lidu, jak bylo ale popsáno výše, není zřejmé, co přesně znamená termín lid. Druhou sdílenou funkcí populistických stran je, že mají shodnou myšlenku, že jejich lid je homogenní. Třetí charakteristikou je argumentace

⁸ V antickém Řecku se vylučovali otroci nebo ženy a dnes společnost často vylučuje mladistvé nebo mentálně postižené.

populistických stran, že lid je využíván sobeckou a zkorumpovanou elitou. Posledním sdíleným rysem je, že populisté argumentují, že vykořisťování lidu sobeckou a zkorumpovanou elitou znamená vážnou politickou, ekonomickou nebo kulturní krizi, popřípadě se mohou i prolínat. (Rooduijn 2013: 47)

1.4.1. Vymezení protestních stran

Jak bylo zmíněno výše, L. Cabada vymezil i strany protestu, které jsou v jeho pojetí podtypem stran mezery. Strana mezery je jeho termín, který používá pro strany jednoho tématu a strany protestu definoval jako:

„Strany protestu, respektive antipolitické strany, které vyrůstají z výrazné či téměř absolutní negace politiky a politického establishmentu, prakticky nemají politický program, namísto členů disponují spíše sympatizanty s nejasnou mírou a stabilitou loajality, odmítají standardní mechanismy distribuce moci ve volebních a zejména povolebních mechanismech.“ (Cabada 2013a: 12).

Protestní strany se vyznačují svým proklamovaným opozičním postojem proti establishmentu, méně často také proti celého politickému systému. U protestních stran se také často setkáváme se zaměňováním pojmů a nejčastěji se to děje u konceptu populismu. Protestní strany jsou někdy klasifikované jako populistické, ale není tomu tak, pouze populismu využívají a důležité je, že každý koncept vychází z něčeho jiného. Odborníci se shodují, že pro vymezení protestních stran je nutné říct, že důležitým rysem těchto stran je protestní nesouhlas s politickým systémem. Pro své cíle protestní strany využívají deklarovaný nesouhlas s aktuální situací a kritizují politický režim pomocí své vlastní politické angažovanosti. Vít Dočkal upozorňuje dále na fakt, že u protestních stran to převážně funguje tak, že cílem je již zmíněný protest proti politickému systému a populismus je nástrojem k provádění jejich protestní politiky (Dočkal 2002).

G. Sartori kdysi představil tři druhy opozice, a to ústavně odpovědnou, ústavně neodpovědnou a neústavní a zároveň neodpovědnou opozici a pro tento poslední druh začal G. Sartori používat pojem anti-systémová strana, která se posléze ukázala jako jeden z hlavních rysů polarizovaného pluralismu (Sartori 2005: 135). G. Sartori tvrdí, že existují dva způsoby, jak anti-systémovou stranu vymezit, a to užší a širší definicí. Užší vymezení je jednoduché a říká, že strany vyznávají ideologii, která je namířena proti

hodnotám domácího politického režimu. V širším vymezení jsou strany vykreslené jako ty, které nejsou a priori vymezené, pevné a jejich existence bývá zpravidla kratší, přičemž jsou charakterizovány odcizením, protestem anebo jednoduše odmítáním. Obě vymezení jsou ale typická svým podkopávajícím vlivem na politický režim (Sartori 2005 : 137).

Nizozemský politolog M. Fennema mluví o protestních stranách jako o těch, které jejich voliči podporují ne kvůli nějakému jednomu stěžejnímu tématu, ale převážně kvůli jejich proklamovanému nesouhlasu se stávajícím politickým režimem a eventuální možností podílet se na budoucí vládě v případě dobrého volebního zisku (Fennema 1996: 20–21). To znamená, že zde potenciální volič často nevolí ani tak podle svých potřeb, noli nevolí podle rozumu účelně pro sebe, ale má spíše tendenci nabourat tradiční politický systém. Protestní strany byly na počátku své existence klasifikovány podle zaběhnutých charakteristik pro tradičně zaběhnuté strany, což v důsledku vedlo k tomu, že byly prohlášeny za protestní. Veřejně tyto politické strany působí jako subjekty mimo mainstreamovou politiku především kvůli tomu, že se jeví jako subjekty bez kvalitního politického programu a sází především na svůj leadership reprezentovaný charismatickým a nápadným vůdcem. V důsledku to může vést k tomu, že tyto strany mohou být klasifikovány jako extrémní pravice, pravdou ovšem je, že existují protestní strany s velmi dobrými a rozpracovanými politickými programy.

M. Fennema ovšem nabízí řešení, v čem lze spatřovat rozlišení mezi extrémní pravici a protestní stranou, a to v tom, že protestní strany nemají žádnou propracovanou ideologii a odmítají se podílet na moci a de facto jsou jen podkategorií stran jednoho tématu, jejichž téma je, bez jakékoliv alternativy, právě změna politického režimu, popřípadě systému (Fennema 1996: 21). M. Fennema v tomto kontextu zkoumá především strany, které se zajímají o téma proti-přistěhovalecké politiky a tvrdí, že tyto strany nelze paušálně zařazovat do kategorie extrémně pravicových stran, neboť i třeba rasistická rétorika nemusí být ve svém důsledku namířena proti demokracii, protože může být vysvětlitelná jinými např. sociálními nebo ekonomickými důvody, což v důsledku může znamenat, že forma protestu je v případě těchto stran strategická volba, jejíž obsah je velmi flexibilní a přizpůsobitelný (Kubát, Lebeda 2014: 24).

V další kapitole se autor této diplomové práce zaměří na povahu protestních stran. To znamená, že u republikánů i Úsvitu bude analyzována jejich programatika,

stranické dokumenty a rétorika za účelem nalezení vztahu mezi protestem vůči aktuálnímu režimu, jeho neschvalování a nastínění důvodu, proč to daná strana takto chápe. Je zřejmé, že aby strana mohla být považována za protestní, musí odmítat v té době aktuální vládu i celou systémovou ideologii. Jak je naznačeno výše, není důležité, aby strany prezentovaly nějakou svou vlastní lepší možnost, postačí, když budou v opozici proti v té době aktuálnímu statu quo. Dále bude důležité, aby jejich politický program byl skoupý na témata, přičemž jeho podstata bude spíše v shrnutí toho, co současný establishment dělá špatně, že je to proti jejich přesvědčení a že je nutné to napravit.

Tabulka č. 2: Kritéria pro protestní politické subjekty

Kritéria pro protestní politické subjekty
Odmítnutí systémové ideologie
Apolitičnost
Málo vypracovaný program

2. Analytická část

V analytické části autor této diplomové práce představí postupně dvě české politické strany, na které je všeobecně nahlíženo jako na strany reprezentující sympatizanty krajní pravice, a to Sdružení pro republiku – Republikánskou stranu Československa a Úsvit přímé demokracie. V českém politickém systému se takových stran dá samozřejmě identifikovat mnohem více a dokonce s větší jistotou, že se jedná o extrémně pravicové strany. Nicméně autora této práce zajímají jen ty, které dokázaly ve volbách získat více než 5 % hlasů a obsadily křesla v PS PČR respektive v roce 1992 ve Federálním shromáždění a v České národní radě v případě SPR-RSČ. Společně tyto strany mají zejména to, že se jedná o strany vůdcovského typu.

2.1. Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa

SPR-RSČ krátce po sametové revoluci nabízela vládu pevné ruky z pravicové pozice. Symbolem této pevné ruky byl od počátku až do konce existence této strany předseda M. Sládek. Strana se poprvé dostala do parlamentu v roce 1992 a definitivně z něj vypadla po volbách v roce 1998.

2.1.1. Vznik a vývoj SPR-RSČ

Historie SPR-RSČ se začala psát během posledních revolučních měsíců v roce 1989. V této době politická situace nabízela nepřeberné množství nových příležitostí, jak pojmout vládu v zemi, a jelikož byl stranický systém nekompletní, sílila poptávka po stranách, které by ideologicky a programově navazovaly například na americké republikány nebo se odvolávaly na tradici prvorepublikové agrární Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu. Již počátkem prosince vznikla tzv. Republikánská unie, jež se právě odkazovala na americké a francouzské republikány a snažila se sloučit všechny nové podobně smýšlející strany. Na konci prosince, konkrétně 30. prosince, M. Sládek založil Republikánskou stranu⁹ a její první sjezd se konal 24. února následujícího roku. Nicméně samotné založení strany probíhalo za celkem kuriózních okolností. Podle M. Sládka měl být on kooptován do Federálního shromáždění za Demokratickou iniciativu, které měly připadnout dva mandáty. Ty

⁹ Od února 1990 SPR-RSČ (Mareš 2003: 188).

nakonec obdrželi zakladatelé Emanuel Mandler a Bohumil Doležal. M. Sládek tvrdí, že byl na seznamu, ale Václav Havel jej vyškrtl, což ho rozhořčilo a založil si vlastní stranu. (Roubal 2011: 315–319) Český politolog David Šanc tvrdí, že SPR-RSČ se na počátku formovala na základě tří skupin, a to:

„První skupinou byli lidé kolem Miroslava Sládka. Druhou skupinu tvořili příznivci Josefa Šárky, člena ilegální formace z období Protektorátu Čechy a Morava Agrární dorost. Třetí proud, který se začlenil do SPR-RSČ, tvořili zastánci ekonomických názorů K. Engliše“ (Šanc 2005: 203).

Brněnský politolog Lubomír Kopeček poukazuje na fakt, že SPR-RSČ při svém založení operovala s myšlenkami, že naváže na meziválečné agrárníky a jejich umírněnou politickou rétoriku. Nicméně dlouho netrvalo, než se strana stala radikální a založenou na existenci jednoho výborného řečníka. Kopeček tvrdí, že M. Sládek začal používat ve svých projevech populistická hesla, která se v té době opírala zejména o propojení starého režimu a nových politických autorit, které se navíc nechtějí vypořádat rázně s komunistickou minulostí. Dále M. Sládek naznačoval, že je nová elita zkorumpovaná, neschopná řešit problémy a že straní Němcům a Romům. Útoky ovšem nebyly jen skupinové, ale zaměřovaly se také vůči konkrétním jedincům, zejména proti novému prezidentovi Václavu Havlovi, kterého republikáni označovali za lháře, zloděje a alkoholika. (Kopeček 2010: 143)

Český specialista na extremismus a radikalismus M. Mareš rozdělil vývoj strany do tří základních období, které nejlépe reflektují postavení SPR-RSČ v českém stranickém systému. Toto vymezení se opírá zejména o účast či absenci v PS PČR, protože s obrovským vzestupem i následným pádem souvisely některé změny, zejména ve strategii a prezentaci strany. První etapu lze tedy časově zařadit od vzniku strany do parlamentních voleb v roce 1992. První volby, které strana absolvovala, byly hned ty v roce 1990, nicméně SPR-RSČ se v nich spojila s Všelidovou demokratickou stranou, ale získaly pouze něco přes 1 % hlasů, a proto se SPR-RSČ rozhodla příště kandidovat sama (Cabada 2013b: 32). V této době se strana kolem M. Sládka dokázala vyprofilovat jako jediný veřejně známý nositel republikánských tradic (nutno podotknout, že v jejich pojetí) a získala pozici hegmona v krajně pravicovém prostoru v rodícím se československém, ale zejména v českém stranickém systému. Tato úspěšná strategie a konsolidace straně přinesla výborný volební výsledek v roce 1992, kdy strana zasedla

ve Federálním shromáždění i v České národní radě, nicméně slovo „republikán“ se stalo synonymem pro krajní pravičáky a populisty.

Druhá etapa (1992–1998) je zároveň nejúspěšnějším obdobím v historii republikánské strany, protože byla viditelnou součástí českého stranického systému, a to až do roku 1998, kdy se jim ve sněmovních volbách nepodařilo překročit 5% volební klauzuli. Podle M. Mareše se republikáni začali vymezovat jako jasná anti-systémová a extrémistická strana. M. Sládek a další vysocí představitelé strany se během těchto let nevyhýbali extrémistickým excesům, jak na půdě PS PČR tak mimo ní. Poslední třetí období znamenalo pro stranu pád a ústup ze slávy, což sebou často přináší různé negativní jevy. Jedním takovým jsou vnitřní boje a nejednotnost. Situace vygradovala do takových problémů, že ze strany odchází mnoho předních představitelů, ale M. Sládek svůj boj nevzdal a tento proces bral jako očistění strany a skutečně se mu už následující rok po volbách podařilo stranu poměrně sjednotit pod své vedení. Snaha vrátit se do PS PČR ovšem naráží na důležitý deficit, a to že strana již není dostatečně vidět, a proto se o republikány přestala zajímat média a jejich řešení politických témat ve veřejné diskuzi zapadlo.¹⁰ Této snaze navíc nepřispívá výrazný úbytek aktivních členů strany. V lednu 2001 byl na návrh zaměstnanců strany vyhlášen konkurs na majetek SPR-RSČ, a tak se zaregistrovala nová strana „Republikáni Miroslava Sládka.“ (Mareš 2003: 187–188)

M. Sládek byl skvělý rétor pro otevřená náměstí, což si uvědomoval a absolvoval po celé ČR i několik mítinků denně. Tato vystoupení byla charakteristická výrazným protiněmeckým, anti-imigrantským a rasistickým podtónem, přičemž poslední zmiňovaný se zaměřoval především na romskou populaci (Cabada 2013b: 32). Tyto populistické výstupy v souvislosti s přímým kontaktem občanů po celé ČR byly jedním z primárních důvodů výrazného vzestupu SPR-RSČ. Další důležitou možností politické komunikace pro SPR-RSČ se stal kontroverzní týdeník *Republika*, který vycházel od srpna roku 1990 a jehož ústřední tvář byl Josef Krejsa¹¹, který tomuto týdeníku vtiskl extrémně pravicovou, rasistickou a xenofobní tvář

¹⁰ Jednu z mála výjimek představovala návštěva kontroverzního francouzského politika a předsedy Národní fronty Jean-Marie Le Pena, jenž vystoupil 15. října 1999 v brněnské hokejové hale Rondo za účasti několika tisíc diváků (mezi nimi bylo mnoho českých extrémně pravicových formací), což bylo mediálně velmi zajímavé a frekventované téma, čehož se snažila SPR-RSČ využít (Mareš 2003: 200).

¹¹ Nechvalně známý poslanec SPR-RSČ, který po svém zvolení v roce 1996 byl dokonce hned dvakrát následujícího roku zbaven poslanecké immunity. Poprvé se tak stalo, když při pietním česko-německém aktu v Terezíně v roce 1994 rozkopával spolu s dalšími věnce, a podruhé, když v roce 1997 publikoval protiromské články (ČT24 2012).

(Šanc: 2005: 204–205). I za přispění týdeníku *Republika* se M. Sládek, potažmo SPR-RSČ stal podle L. Cabady alternativou pro:

„Nespokojené, obyvatele cítící se jako poražení transformace (první skupina nezaměstnaných), kteří nicméně měli odpor k levému extrému v podobě komunistických formací, nacionalisticky a rasisticky smýšlející část populace včetně mládeže (hnutí skinheads a některé další odnože), jeho populismus měl nicméně šanci oslovit i ‚latentní‘ radikály, například protiromsky smýšlející obyvatelstvo.“ (Cabada 2013b: 32–33).

Pozornost si republikáni zkoušeli vydobýt různými způsoby. Mediálně zajímavé byly zejména kontroverzní akce, například opakující se demonstrace před budovou Československé, potažmo České televize. Tímto republikáni upozorňovali, že se podle jejich názoru předseda M. Sládek málo objevuje v televizi a nedostává se mu patřičné stopáže jako jiným politickým stranám, a proto požadovali větší prostor ve vysílání. Kopeček dále uvádí, že voliči republikánů se rekrutovali převážně ze sociálně problémových oblastí s vyšší nezaměstnaností a bez pozitivních výzev do budoucna. Převážně se jednalo o severozápadní Čechy a konkrétně okresy jako Chomutov, Most nebo Ústí nad Labem, kde SPR-RSČ měla přes 10 % hlasů. Další lokality, kde byla SPR-RSČ úspěšná, jsou Jindřichohradecko, Vysočina nebo Brno. (Kopeček 2010: 143)

Jak můžeme v následující tabulce (č. 3) vidět, SPR-RSČ dosáhla v prvních volbách v roce 1992 výborných výsledků. Celkově SPR-RSČ získala 28 mandátů, což by byl před volbami brán jako skvělý výsledek, a proto byla strana velmi spokojena. Procentuálně nejlepšího výsledku se SPR-RSČ dočkala ve volbách do Sněmovny lidu FS, kde měla 6,5 % hlasů a osm mandátů. Nicméně nejúspěšnější na počet mandátů byla strana v tomto roce ve volbách do ČNR, kde sice zaznamenala procentuálně horší výsledek, ale získala celkem 14 mandátů. Popularita strany mírně stoupala a dávala o sobě dost svérázným způsobem vědět, což se odrazilo nakonec i ve volbách o čtyři roky později. SPR-RSČ zaznamenala historicky nejlepší výsledek, když obdržela přes 8 % hlasů a získala celkem 18 křesel v PS PČR. Předseda strany M. Sládek si myslel, že strana bude dále růst a v každých volbách bude posilovat, až nakonec vyhraje, protože zůstane poslední nevyzkoušenou alternativou voličů. V tom ale M. Sládek neměl pravdu a tvrdý dopad nastal hned během následujících předčasných voleb v roce 1998, kdy strana obdržela pouze 3,9 % hlasů, a tudíž se nedostala přes 5% volební klauzuli, která zajišťuje účast v PS PČR.

Tabulka č. 3: Přehled výsledků voleb SPR-RSČ

Typ voleb a rok	Absolutní počet hlasů	Počet hlasů v %	Počet mandátů
SL FS 1992	420 848	6,48	8
SN FS 1992	413 459	6,37	6
ČNR 1992	387 026	5,98	14
PS PČR 1996	485 072	8,01	18
PS PČR 1998	232 965	3,9	0

Zdroj: autor na základě www.volby.cz

Volební výsledky republikánů ukazují, že strana dokázala získat solidní počet poslaneckých mandátů. S čím ovšem strana měla problém, bylo udržet si svůj poslanecký klub kompletní. M. Sládek několikrát úspěšně vyřešil rebelující vnitrostranickou opozici. Podařilo se mu to i v době, kdy byl po rozpuštění československé federace bez poslaneckého mandátu¹², což na jeho hegemonní vliv ve straně nemělo žádný význam (Cabada 2013b: 33). Nicméně po volbách v roce 1992, kdy strana měla celkem 14 poslaneckých mandátů, se začaly objevovat hromadné odchody. Mnoho poslanců za SPR-RSČ opustilo poslanecký klub, jak lze vidět v tabulce č. 4. Je zarážející, že na konci volebního období zbylo pouze pět poslanců v klubu SPR-RSČ, tudíž matematicky vyjádřeno cca jen 35 % z celkového počtu poslanců na počátku volebního období (Kopecký, Hubáček, Plecítý 1996: 4).

¹² Během voleb v roce 1992 politické strany tvořily několik kandidátních listin, a to do národní a federativního parlamentu. Praxe byla taková, že řečeno sportovní terminologií „áčko“ dané politické strany kandidovalo do federativního parlamentu, přičemž „béčko“ do toho národního. Po rozdělení Československa byl federativní parlament zrušen a zůstal ten národní, a tak se přední lídři politických stran ocitli bez poslaneckého mandátu.

Tabulka č. 4: Přehled počtu mandátů SPR-RSČ během volebního období 1992–1996

SPR-RSČ	VII 1992	I 1993	I 1994	I 1994	I 1995	V 1995
Počet mandátů	14	14	8	6	5	5

Zdroj: (Kopecký, Hubáček, Plecítý 1996: 4)

I přes tyto vnitrostranické problémy, které mediálně straně škodily, dokázal M. Sládek udržet SPR-RSČ v hegemonní pozici na pravém kraji pravolevé škály a strana v těchto letech ještě posílila (Mareš 2005: 1602). Podstatnou změnou ovšem bylo, že strana do voleb v roce 1998 udržela svůj poslanecký klub kompletní. Poslušnost svých poslanců si ale předseda M. Sládek nedemokratickým způsobem pojistil, když podepsal se všemi kandidáty za SPR-RSČ směnky, podle kterých by měli za opuštění poslaneckého klubu zaplatit milionové odškodné.

SPR-RSČ byla vytvořena a fungovala kolem jednoho člověka. Pokud srovnáme M. Sládku s ostatními čelními představiteli krajní pravice v Evropě, například Jean-Marie Le Penem, dojdeme k závěru, že Sládkova rétorika, chování a vystupování je docela podobné. M. Sládek vždy veřejně svou agendu zužoval do několika bodů, zejména šlo o romskou otázku nebo antikomunismus. Jeho vystoupení a výroky měly povahu konspiračních teorií, když tvrdil, že média jsou proti němu zaujatá, protože jako jediný politik říká veřejně pravdu. Vzhledem k tomu, že veřejnost údajně jako jediný informoval o tehdejších událostech pravdivě, vytvářel iluzi, že kvůli tomu není v bezpečí a že se proti němu chystá spiknutí. Například v politických debatách odmítal od pořadatelů pití a divákům ukazoval, že si radši donesl své, které bylo bezpečné (Cabada 2013b: 35). L. Cabada dále poukazuje na to, že M. Sládek byl velmi agresivní, nejen verbálně, ale také fyzicky napadal své oponenty. Verbálně často útočil na sexuální menšiny a fyzicky nepřiměřeně napadal jiné lidi, častokrát ženy. Známy je například případ Sládek – Petrovová, kdy šéf republikánů 24. dubna 1993 poranil této ženě rameno a krční páteř. Žurnalistka Veronika Suchá tento incident popsala:

„Petrovová se dala se Sládkem v kadeřnictví do řeči, protože ho znala už z dřívějšíka. Když se ale v rozhovoru začala zastávat prezidenta Havla a bývalého premiéra Klause, Sládek na ni nejprve začal křičet "vypadněte" a když neuposlechla, popadl ji za ramena a vystrkal ji z místnosti ven. Poté s ní v předsálí kadeřnictví praštil o dveře.“ (Suchá 2000).

Tyto Sládkovy excesy jsou v příkrém rozporu s tím, jak M. Sládek možná někdy až egoisticky upozorňoval na skutečnost, že má vysokoškolské vzdělání a rád se nechal titulovat jako „doktor“ M. Sládek. Toto označení se dokonce stalo více než pouhým titulem a dalo by se říct i synonymem pro M. Sládka, to znamená, když se řeklo v politických kruzích „doktor“, hned bylo jasné, o kom je řeč. Co se týče politických soupeřů republikánů, byla tato přezdívka chápána jako mírná nadsázka, ale členové SPR-RSČ ji používali s maximální úctou, anebo ze strachu. (Cabada 2013b: 35)

2.1.2. Program SPR-RSČ před volbami do PS PČR v roce 1996

Republikáni už před volbami v roce 1996 byli parlamentní stranou, těšili se v této době nejvyšší podpoře a také zaznamenali svůj historicky nejlepší výsledek ve volbách, do kterých šli s programem *Program Sdružení pro republiku – Republikánské strany Československa k obnově naší země a k jejímu ekonomickému, kulturnímu i politickému povznesení*. Tato větší ukotvenost republikánů na české politické scéně byla nejspíše důvodem, proč měla SPR-RSČ daleko podrobnější a celkově propracovanější program než hnutí Úsvit. Souvisí to i s tím, že v 90. letech se v politice mnohem více dbalo na ideje, kdežto o dvě dekády později již méně. Nicméně všechny republikánské volební programy hlásaly stejné nebo velmi podobné požadavky, což značí pevnou kontinuitu. Hlavní priority programu jsou obsaženy i v publikaci M. Sládka (1996) *Právě Váš hlas rozhodne*. Jazykem dnešní politické komunikace bychom řekli, že hlavním poselstvím strany je:

„Dobro pro naši krásnou zemi a dobrý život pro každého jejího slušného¹³ občana.“ (Sládek 1996: 12).

Jedním z hlavních bodů republikánského programu má název Politika. Republikáni v něm dávají do popředí kritiku tehdejších volených politiků, převážně poslanců a ministrů. Tehdejší politickou, ale především vládní, reprezentaci kritizuje, že politici berou velké peníze za malý výkon. Republikáni požadují, aby se plat poslancům zmenšil aspoň o 60 % (SPR-RSČ 1996). M. Sládek kritizoval poslance, že si schválili zvláštní finanční bonus na odchod ze sněmovny, že berou velké peníze a přitom zasedají jen jednou za pět týdnů anebo že klamou veřejnost, když tvrdí, že si zmrazili

¹³ Toto slovo je v originálním textu tučně zvýrazněno.

platy, což je sice pravda, ale zvýšili si příplatky, čímž může být jejich plat i dvojnásobný oproti tomu základnímu. Republikánští poslanci museli část svého platu odevzdávat straně do fondu, ze kterého měly jít pak údajně peníze jako dary pro nemocnice, domovy důchodců atd. Republikáni poté navrhli uzákonit odvolatelnost politiků, to znamená, že po nějakém skandálu nebo pouze pokud by voliči nebyli spokojeni s prací poslance, měli by právo sepsat petici a svého poslance odvolat. (SPR-RSČ 1996)

Dále republikáni zmiňují, že by o všech důležitých záležitostech, například o vnitřním uspořádání, rozdělení a spojování země nebo ekologických problémech, měli rozhodovat občané v referendu. Možná trochu překvapivě SPR-RSČ navrhovala decentralizovat státní správu a aby bylo zpřístupněno, jak jsou použity peníze vybrané na daních od občanů. Dalším bodem v oblasti politika bylo upravit základní zákon tedy Ústavu takovým způsobem, aby vydržela minimálně 100 let a nepřepracovávala se při každé výměně vlády. (SPR-RSČ 1996)

Zajímavým požadavkem je odmítnutí jakéhokoliv vyjednávání se sudetoněmeckým landsmanšaftem. Politici, kteří by taková jednání vedli nebo by jednali o zrušení Benešových dekretů, by byli souzeni za vlastizradu (SPR-RSČ 1996). Podstatou protiněmecké rétoriky bylo vyvolání strachu, že se sudetští Němci vrátí a budou si nárokovat majetky, které jim byly zabaveny. Před volbami v roce 1996 M. Sládek dokonce varoval, že pokud obhájí vítězství vládnoucí garnitura, ČR přijde o pohraničí, tzv. Sudety. SPR-RSČ rázně ve svém programu slibuje, že sudetští Němci nepůjdou zpátky, nedostanou zpátky nic a dekreta prezidenta Beneše budou platit navždy. Jedinou záminkou k diskusi s Němci je pro republikány otázka odškodnění českých obětí druhé světové války ze strany Německé spolkové republiky, a aby navíc vyplatilo reparace ČR (Sládek 1996: 52). V oficiálním programu SPR-RSČ je bod, který slibuje, že se strana pokusí vymoci od Spolkové republiky Německo náhradu škody způsobenou druhou světovou válkou občanům (SPR-RSČ 1996). S touto tematikou se váže ještě poslední bod této sekce, a to přezkoumat státní občanství udělená přednostně od roku 1989 šlechtě nebo jiným osobám, které by byly podezřelé ze spolupráce s nacistickým režimem (SPR-RSČ 1996).

Programový bod Politika obsahoval ještě jednu podkapitolu, jež se zabývala politikou na úrovni obcí. Zde požadovali, aby se z obcí vytvořily skutečně samosprávné celky, které by si ponechaly většinu peněz získaných z daní, aby občané mohli vidět

konkrétní činy za své peníze. Dále republikáni požadovali přímou volbu starosty a dokonce i náčelníka místní policie po vzoru přímé volby amerických šerifů, což by údajně vedlo ke snížení kriminality. (SPR-RSČ 1996)

Republikáni se také vyjadřovali k problematice podnikání, kde nabízeli pro živnostníky a podnikatele výhodné podmínky. Strana nejdříve obecně formuluje sliby, že vytvoří podmínky pro vyvážený poměr mezi veřejným, státním a soukromým sektorem nebo podmínky pro vznik a rozvoj domácích a národních vlastníků a podnikatelů, z čehož vyplývá, že by upřednostňovali domácí podnikatele. Velmi nezvyklý je požadavek podnikatelům do začátku poskytnout daňové prázdniny po dobu tří až pěti let, ještě navíc snadno dostupné a dlouhodobé úvěry se státní zárukou a výrazně snížit daňové zatížení. Dále republikáni slibují zavést systém odpisů z daní v případě investic, zaměstnávání invalidních spoluobčanů, sponzorování vzdělání, kultury a sportu. Aby podpořili domácí výrobu, ekonomiku a konkurenceschopnost, nabízejí republikáni nízké daně pro podnikatele zabývající se právě výrobní činností a vytvoření podmínek pro poskytování dlouhodobých úvěrů s nízkými úroky. M. Sládek dále tvrdí, že by zavedl finanční policii a zákon prokazování původu příjmů a majetku (Sládek 1996: 39–41). Tím by se podle SPR-RSČ měla odstranit nerovnost mezi českým občanem, který by začínal s prázdnýma rukama a mezi podvodníky. Zajímavý je poslední bod, a to že pokud by podnikatel zkrachoval kvůli neférové konkurenci nebo nevyhovujícím právním normám, umožnili by mu změnou předpisů a snížením daňového zatížení jeho nový start v podnikání. (SPR-RSČ 1996)

V oblasti ekonomiky republikáni nikdy nepůsobili, že se jedná o jejich primární téma, ale ve svém programu z roku 1996 jí dávají dost prostoru. Hlavní myšlenkou v této oblasti je podle republikánů zásadní omezení zásahů státu do ekonomiky a snížení podílu státního rozpočtu na hrubém národním produktu. Strana chce důsledně rozdělit čisté a tzv. špinavé peníze pomocí prokazování původu peněz použitých v privatizaci, a to symbolicky zpětně až k 17. listopadu roku 1989. Další požadavek je nacionalistický, kdy požadují zastavení výprodeje národního majetku, když tvrdí, že přednost musí mít vždy čeští občané. Dále strana chtěla vytvořit výhodné podmínky pro rozvoj domácího kapitálu a nasměrovat jej do investiční činnosti a chce dosáhnout konvertibility měny prostřednictvím naší produkce. Zajímavé jsou návrhy respektive tzv. útlumové programy rozložit na období 10 až 15 let tak, aby souběžně mohly být v témže regionu rozvíjeny nové obory, do kterých budou přecházet requalifikovaní

pracovníci, čímž by se předešlo nárůstu nezaměstnanosti. Strana si dále zakládá na důsledném vyplácení odstupného pro zaměstnance ve státním, družstevním i soukromém sektoru. Posledním zajímavým návrhem bylo zavést systém zaměstnaneckého spoluvlastnictví a spoluvlastnictví obcí k podnikům na jejich území. (SPR-RSČ 1996)

Dalším důležitým tématem byla v republikánském programu armáda. Tehdejší podobu čelní představitelé strany velmi kritizovali a jako alternativu viděli pouze profesionalizaci české armády, to znamená, že by branná povinnost byla zrušena. Na druhou stranu SPR-RSČ byla zásadně proti, co se týká vstupu do NATO, jehož dopad na nás strana přirovnala k Varšavské smlouvě. Místo toho navrhovali vyhlásit neutralitu (SPR-RSČ 1996). Podle M. Sládka bychom neměli žádné rozhodovací pravomoci a jenom bychom se zbytečně stali potenciálním terčem pro Rusko (Sládek 1996: 21–26).

Velmi radikálně se strana profiluje v oblasti bezpečnosti. Vlajkovou lodí republikánských řešení se stalo znovuzavedení trestu smrti. M. Sládek argumentuje právem společnosti zbavit se nejtěžších zločinců a sám polemizuje nad tím, zdali pro zločince, kteří brutálně vraždí nebo znásilňují bezbranné, není trest smrti příliš jednoduchý oproti třeba mučení. Posléze připouští, že v dnešní době už tato forma trestu není možná, ale ani ji nevyklučuje (Sládek 1996: 56).

Řešením podle SPR-RSČ je vydat kvalitní a jednoznačné zákony, které by upravovaly činnost policie a umožnily jí rychlé a odpovídající zásahy. To by mělo být podpořeno ještě materiálním a finančním vybavením policie. Dále strana požaduje přísné tresty za pašování a prodej drog. Důležité pro republikány také je, aby byla dodržena ochrana osobních údajů a přísná kontrola parlamentu nad zpravodajskými službami. (SPR-RSČ 1996)

Dále v této problematice strana otevírá romskou otázku, kdy říká, že jsou Romové nepřizpůsobiví a navrhuje znovuzavedení domovského práva a odbourání jejich neoprávněných výhod (SPR-RSČ 1996). Romská otázka se stala nejfrekventovanějším tématem v republikánské rétorice (ne však v programu) a dokonce předseda M. Sládek potvrdil, že na každém mítinku je dotazován na Romy, kterým on tak odmítá říkat a volí ve stranických dokumentech i verbálních projevech slovo Cikáni. Jeho rétorika sklouzávala k jednoduchým a podbízivým populistickým výrokům, například:

„Bud' budou žít jako my, nebo pojedou. A není naší starostí kam a za co. Myslím si, že kdyby tady s námi nebyli, většina občanů by si oddychla. Není třeba a nebudeme to dělat, totiž schvalovat pro ně zvláštní zákony. Budeme vůči nim uplatňovat pravidla, která se vztahují ke každému občanu. Většina Cikánů je od osmnácti let v invalidním důchodu, nikdy nepracovala. Přezkoumáme tedy invalidní důchody. Podporu v nezaměstnanosti dostane jen ten Cikán, který někdy v životě pracoval.“ (Sládek 1996: 27–28).

Posledním bodem v oblasti bezpečnosti je zabránění přílivu uprchlíků ze třetích zemí ostrahou hranic a zavedením přísných zákonů pro udělování azylu a občanství (SPR-RSČ 1996). Co se týče přistěhovalecké politiky, M. Sládek říká, že je SPR-RSČ pro to, aby do ČR byli vpuštěni jen ti migranti, kteří mohou nějak prokazatelně republice prospět, a vymezují se vůči neregulovanému přívalu přistěhovalců, kteří prý ani tady nechtějí zůstat, protože jejich cílové destinace jsou země jako Německo nebo Švýcarsko. Jako problém se republikánům jeví nedostatečná kontrola hranic a kriminalita přistěhovalců a navrhují, že kdo poruší zákon, bude neprodleně poslán zpátky (Sládek 1996: 58).

Dalším z hlavních témat je školství, věda a výzkum. Republikáni požadují povinnou školní docházku, bezplatné vzdělání zajištěné státem na všech úrovních, podmínky pro rozvoj soukromých i církevních škol pro děti majetných občanů, ovšem financování by si zajistili sami. Dále strana požaduje stipendia, sociální podporu a dlouhodobé bezúročné půjčky se státní zárukou pro sociálně slabší studenty vysokých škol, dále SPR-RSČ garantuje státní podporu vědě, výzkumu, nekomerční kultuře, uchování památek a kulturního dědictví. S tím je spojen i přísný zákaz vývozu a prodeje národních kulturních památek. (SPR-RSČ 1996)

Důležitým tématem, kterým republikáni chtěli přilákat co nejvíce voličů, je sociální oblast. Některé návrhy republikánů byly dost radikální, například požadavek šestileté mateřské dovolené. SPR-RSČ chtěla budovat silné rodinné pouto, proto také požadovala možnost společného pobytu rodiče s dítětem v nemocnici, pravidelné zvyšování přídatků na děti v závislosti na růstu životních nákladů, zvýšení nástupních platů a daňové úlevy pro rodiny s dětmi. Strana dále slibuje, že vytvoří podmínky pro rovnocenné postavení pro neúplné rodiny po morální i materiální stránce tím, že vyčlení z bytového fondu 30 % bytů jako sociálních pro část populace, která má nejnižší příjem. Dále strana slibovala posílit ochranu nájemníků, podpořit stavební spoření a zavést další formy podpory individuální bytové výstavby. Republikáni slibovali zvýšit všechny příjmy, ať už mzdy, důchody nebo invalidní důchody v závislosti na růstu cen, to

znamená o míru inflace. Důležitou cílovou skupinou republikánů byli mj. i důchodci, tak problematika důchodů nesměla v programu chybět. Dalším poměrně kontroverzním návrhem bylo, aby opět lidé odcházeli dříve do důchodu, u mužů měla být hranice 60 let a u žen 57 mínus jeden rok za každé dítě (Sládek 1996: 37). Jinak důchodcům strana slibovala nechat všechny výhody, např. deputáty. Poté co by platy dosáhly srovnatelných čísel s vyspělými zeměmi, navrhovali republikáni zavést možnost předčasného odchodu do důchodu, přičemž by důchody dosahovaly 90 % průměrného platu. Co se týče zdravotních potřeb, SPR-RSČ požadovala zajištění odpovídající zdravotní péče pro všechny, vybudování systému zdravotního pojištění tak, aby se zamezilo monopolu. Republikáni slibovali státní dotace do zdravotnictví, komunální hygieny a epidemiologie a rozvoj soukromých lékařských praxí na všech úrovních. (SPR-RSČ 1996)

Posledním bodem v programu je problematika ekologie. Zde republikáni chtějí urychleně řešit nejtěživější ekologické problémy pomocí daňových úlev nebo dokonce s pomocí zahraničního kapitálu. Navrhují zvýhodnit občany, kteří žijí v ekologicky postižených oblastech daňovými úlevami a kompenzací tepla nebo elektřiny. Dále trochu neurčitě republikáni říkají, že zpřísní zákony na ochranu životního prostředí a ekologické problémy se budou řešit systémově, přičemž ale budou muset být respektovány výsledky referend v té dané oblasti. (SPR-RSČ 1996)

2.2. Úsvit přímé demokracie

Úsvit přímé demokracie je politický projekt původem česko-japonského podnikatele T. Okamury, jehož hlavní motivací byla výrazná změna českého politického systému pomocí změny Ústavy, aby se v České republice mohly zavést prvky přímé demokracie. Další výraznou motivací byla snaha předsedy T. Okamury zůstat veřejnosti na očích a vytvořit základ pro prezidentskou kandidaturu v roce 2018. Strana na sebe od počátku strhávala pozornost kvůli netradičnímu fungování. Do PS PČR se dostala hned během prvních voleb v roce 2013.

2.2.1. Vznik a vývoj hnutí Úsvit

Ve druhé dekádě 21. století je v českém politickém systému moderní nazývat nové politické subjekty jako hnutí a ne jako strany. Tímto trendem se v červnu 2013 rozhodl řídit i podnikatel, mediálně populární osoba a v té době už i politik T. Okamura, když založil politické hnutí Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury. Toto politické hnutí během zatím své tříleté existence několikrát změnilo název. První rok existence hnutí, tj. od června 2013 do června 2014 neslo původní název. Poté bylo z názvu vyňato jméno zakladatele (Kopecký 2014a). Od srpna nese hnutí název Úsvit – Národní koalice.

Všechny názvy ovšem vycházejí ze slova *úsvit*, a to z důvodu, že T. Okamuru ovlivnilo myšlení známého českého ekonoma Pavla Kohouta, který sepsal publikaci *Úsvit – Kritika politického systému a návrh nové Ústavy pro Českou republiku*. P. Kohout v ní předkládá své názory, jak vylepšit český politický systém, kdy např. tvrdí, že je nezbytná primárně změna Ústavy, ale nejdůležitější je myšlenka, že pouze takováto velká změna politického systému může přinést stabilitu a prosperitu zemi (Kohout 2012: 5). P. Kohout nabízí ve své publikaci řešení, která pramení z deziluze z české politiky. Velmi svou pozornost ubírá k politickému systému Spojených států amerických, který je ovšem dost vzdálen tomu českému. P. Kohout považuje americkou ústavu za skvělou a českou ústavu za velmi špatnou, což je možná až moc přísné měřítko. Každopádně prvky, které P. Kohout nabízí, např. přímá volba prezidenta, který by zároveň vykonával funkci předsedy vlády jako v USA, jsou historicky a tradičně české politice cizí. P. Kohout se ovšem shodl s T. Okamurou a ze začátku hnutí Úsvit podporoval, ale ještě v září 2013, to znamená měsíc před volbami, se od hnutí distancoval kvůli výrokům T. Okamury vůči Romům (Henzl 2013).

T. Okamura se stal v novém tisíciletí v českém veřejném prostoru velmi známou postavou. Pozitivní obraz zpočátku získal především díky své roli ochránce klientů cestovních kanceláří, kdy často vystupoval v televizi. Jeho popularita vzrostla ještě více, když publikoval tři prodejně velmi úspěšné knihy *Tomio Okamura - Český sen* v roce 2010, *Umění vládnout* v roce 2011 a *Umění žít* v roce 2012. T. Okamura se rozhodl svou popularitu využít k angažmá v politice, kdy oznámil svou kandidaturu na post senátora ve volebním obvodu Zlín č. 80. Tato volba se ukázala jako velmi správná, neboť vyhrál první kolo, když získal přes 30 % hlasů a ve druhém kole jasně porazil současného

sociálně demokratického hejtmana Stanislava Mišáka se ziskem 66,2 % hlasů¹⁴. Takové drtivé vítězství T. Okamurovi dodalo sebevědomí a senátorský post měl být jen odrazovým můstkem.

Ambice měl T. Okamura velké a další politický souboj, do kterého se pustil, byla historicky první přímá volba prezidenta ČR. Jeho boj ovšem skončil ještě dříve, než začal, protože se k dalším devíti kandidátům ani nepřidal. Existují dvě možnosti, jak si zajistit kandidaturu na úřad prezidenta, a to zaprvé získáním určitého počtu podpisů poslanců nebo senátorů, anebo zadruhé peticí 50 tisíc podpisů občanů ČR. První možnost byla pro T. Okamuru, který neměl žádné parlamentní zázemí zcela vyloučena, a tak se rozhodl pro druhou variantu. T. Okamura přes 50 tisíc podpisů údajně sehnal (konkrétně přes 61 tisíc), ale Ministerstvo vnitra po ověření pravosti podpisů na petičních arších posléze škrtno přes 26 tisíc podpisů a konstatovalo, že T. Okamura má pouze přes 35 tisíc hlasů, a tudíž nedostatečný počet podpisů a zamítlo registraci jeho kandidatury (Golís 2012).

T. Okamura se ale s verdiktem Ministerstva vnitra nesmířil a odvolal se k Nejvyššímu správnímu soudu, který sice připustil, že ministerstvo se během počítání dopustilo omylů, nicméně i tak by T. Okamura stále neměl potřebných 50 tisíc hlasů, tudíž mu nemohla být dodatečně povolena registrace. Paradoxní na celé kauze je, že T. Okamuru zastupovala u soudu další neúspěšná kandidátka Klára Samková, jež také nesehnala předepsaný počet podpisů, a která se posléze objevila i na kandidátce Úsvitu pro volby do Evropského parlamentu, ale nakonec z ní byla odvolána ještě před volbami. T. Okamura se ovšem pokusil využít všech prostředků, aby dosáhl svého a podal stížnost k Ústavnímu soudu s argumentem, že rozhodnutí Nejvyššího správního soudu bylo politické. Ústavní soud ale stížnosti nevyhověl a konstatoval, že se volby budou konat v řádném termínu bez T. Okamury (Šmídová 2013).

Na tento neúspěch T. Okamura rychle zapomenul a začal vyhlížet novou výzvu. Tou byly volby do Poslanecké sněmovny, které se původně měly konat v roce 2014, ale události z června roku 2013 celý proces urychlily. Rozpoutala se kauza Jany Nagyové, kdy policie obvinila několik politiků a úředníků z korupce a ze zneužití pravomoci veřejné osoby. J. Nagyová byla vrchní ředitelka Sekce kabinetu předsedy

14 Volební server ČSÚ www.volby.cz

vlády ČR a partnerka premiéra Petra Nečase, jež nechala premiérovu zákonitou manželku bez Nečasova vědomí sledovat u Vojenského zpravodajství. Tato událost vedla 17. června roku 2013 k demisi Nečasovy vlády. Hned dva dny na to bylo na Ministerstvu vnitra zaregistrováno hnutí Úsvit. Volby do PS PČR se konaly jen pouhé čtyři měsíce po založení hnutí, ale jak můžeme vidět v tabulce č. 5, i tak v nich dokázalo uspět, když se ziskem 6,9 % bezpečně překročilo 5% hranici nutnou ke vstupu do PS PČR.

Tabulka č. 5: Výsledek voleb do PS PČR hnutí Úsvit

Typ voleb a rok	Absolutní počet hlasů	Počet hlasů v %	Počet mandátů
PS PČR 2013	342 339	6,88	14

Zdroj: autor na základě www.volby.cz

Zajímavé je, že hnutí, které mělo členskou základnu o devíti lidech, získalo 14 mandátů. Ostatně hnutí Úsvit i po úspěchu ve volbách zůstalo uzavřenou skupinou, což bylo velmi neobvyklé. Jan Zilvar, tehdejší tajemník a člen představenstva Úsvitu, tvrdil, že:

„Při vzniku hnutí jsme kladli důraz na to, aby tým, který ho založí, byl akceschopný a připravený pracovat na plný plyn. Proto jsme zvolili tento model.“ (Válková 2014).

Podle olomouckého politologa Pavla Šaradína takto malá stranická základna ve svém principu úplně popírá smysl politických subjektů, protože ty mají sloužit k tomu, že určitá skupina lidí společně prosazuje nějaké zájmy a k situaci ve hnutí Úsvit dodává:

„Je vidět, že subjekt je založen jako uzavřený a vlivový. To znamená, že chce mít v ČR vliv skrze Sněmovnu, Senát či obecní zastupitelstva, zároveň ale nechce, aby do jeho kuchyně měl přístup někdo další, natož aby ji kontroloval“ (Šaradín citován in Válková 2014).

Tato skutečnost správně indikuje premisu, že hnutí Úsvit bude spíše centralizované než decentralizované. Dalo by se dokonce tvrdit, že Úsvit byl velice centralizovaný a de facto postaven a zosobněn kolem jeho předsedy T. Okamury, protože předseda je jak jedním z orgánů hnutí, tak podle stanov zastupuje Úsvit na veřejnosti, je jeho mluvčím, řídí jeho činnost a také schvaluje rozpočet (Úsvit 2014).

Rok a půl dokázal T. Okamura stranu vést v parlamentu bez větších problémů. Jediným výrazným momentem byl neúspěch hnutí ve volbách do Evropského parlamentu, kde Okamurovo hnutí dokázalo získat pouze 3,1 % hlasů¹⁵. Pokud na počátku vzniku hnutí panovaly nějaké diskuze, zdali je Okamurův subjekt přijatelný pro potenciální krajně pravicové voliče, během kampaně pro volby do Evropského parlamentu frekvence těchto diskuzí stoupla. Lídrem kandidátní listiny hnutí Úsvitu měla být advokátka K. Samková, jež už má zkušenosti s politikou a veřejností je vnímána jako poněkud kontroverzní postava. Veřejně známou se stala justičními případy, kdy obhajovala obyvatele romského původu. Třebaže to K. Samková popírá, vzhledem vypadá jako Romka, což se stalo stěžejním tématem mezi příznivci Úsvitu na facebookové stránce hnutí. Předseda hnutí T. Okamura se snažil situaci zachránit, ale definitivně spíše odsunul hnutí Úsvit na pravý okraj pravolevé škály politického spektra, když na zmiňované sociální síti prezentoval k tématu tento status:

„Nerozumím. Ona přece nemá ani kapku cikánské krve. Má částečně předky v Itálii. A to, že měla jako advokátka i romské klienty, to přece neznamená, že s nimi souhlasí nebo je podporuje. Já její názory znám a žádná podpůrkyně nepřizpůsobivých občanů to není - to by přece nemohla kandidovat za Úsvit.“ (Kopecký 2014b).

Celá situace se hnutí začala vymykat z kontroly a T. Okamura nakonec direktivně rozhodl, že K. Samková sama rezignuje, anebo bude z kandidátní listiny vyškrtuta. Jako oficiální důvod byla uvedena kauza, kdy měla K. Samková jako advokátka předstírat, že chce od banky odkoupit pohledávku, kterou měla u banky firma, jež si K. Samkovou najala a nechtěla pohledávku dále splácet (Kopecký 2014c). Nicméně se spíše jedná o účelovou kauzu, která T. Okamurovi pomohla elegantně vyřešit rasistické pnutí mezi příznivci hnutí.

Je pravděpodobné, že hnutí Úsvit mělo daleko větší ambice, než být sjednocujícím centrem rozdrobené české krajní pravice, protože podle mnoha názorů se hnutí Úsvit mělo stát pouhým mediálním prostředkem T. Okamury, aby byl skrze poslaneckou politiku veřejnosti stále na očích, čímž si měl vytvořit zázemí pro prezidentskou volbu v lednu roku 2018 (Kopecký, Kubištová 2015). V této souvislosti T. Okamura toužil po pozici zástupce tribuny lidu, tedy opozičního politika. To potvrdil

¹⁵ Volební server ČSÚ www.volby.cz

hned následující den v rozhovoru po volbách do PS PČR v říjnu 2013, kdy uvedl, že hnutí Úsvit se nikam necpe a o vládní politiku nemá zájem, třebaže je možné, že by svými hlasy podpořili vznik takové vlády, která by se ve svém programovém prohlášení zavázala ke krokům z Okamurova programu, zejména se jedná o obecný zákon o referendu bez výjimek a úplné odvolatelnosti politiků (Karásek 2013).

Okamurův smělý plán získat prezidentský úřad vypadá optikou roku 2016 zcela naivně, ale v roce 2013, kdy proběhla první volba a volby do PS PČR, se jeho šance nedaly považovat za vůbec malé. V září 2013, tedy měsíc před volbami, byl T. Okamura po tehdejšími premiérovi a „nepolitikovi“ Jiřím Rusnokovi a Michalu Haškovi třetím nejoblíbenějším politikem v ČR, kdy stejně jako Hašek měl důvěru 46 % lidí, čímž porazil všechny lídry českých politických stran (Válková 2013). Po volbách v říjnu dokonce dokázal z psychologického hlediska důležitou věc, a to dostat se až na úplný vrchol, to znamená, že v říjnu 2013 byl T. Okamura nejpopulárnějším politikem ČR, o něčem takovém by si M. Sládek mohl nechat jen zdát. Nicméně by bylo spravedlivé dodat, že Okamurovo vystupování sice už i v minulosti bylo populistické, ale zdaleka nebylo tak radikální nebo rasistické. Už ale čtvrt roku po volbách ovládl žebříček popularity A. Babiš, ale T. Okamura se stále přetahoval, převážně s Jiřím Dienstbierem, o druhé místo s podporou kolem 58 % populace, což stále podporovalo jeho snahu být hlavním, nejviditelnějším a nejpopulárnějším opozičním politikem (Trachtová 2014). Popularita T. Okamurovi začala stagnovat a kvůli událostem v roce 2014 jako např. evropské volby začala mírně klesat, ale stále se pohyboval v první pětce nejpopulárnějších politiků okolo 50 %, tedy až do ledna roku 2015 podle agentury STEM, kdy se propadl na páté místo s 46 %, což by se pořád dalo považovat za úspěch a stále se jednalo o nejpopulárnějšího opozičního politika. T. Okamura se v lednu 2015 ovšem musel vypořádat s nelichotivou situací, když se poprvé stal pro více jak 50 % populace spíše nepříznivým nebo zcela nepříznivým politikem (STEM 2015a: 1, 3). Následující měsíce byly pro hnutí Úsvit kritické. T. Okamura musel čelit sporům, které autor této diplomové práce popíše níže, a ty ho stály popularitu, křeslo předsedy, celé hnutí a velmi pravděpodobně i jakékoliv naděje být vážně míněným kandidátem na prezidenta v roce 2018. Podle březnového žebříčku popularity se T. Okamura z pátého místa posunul až na 13., kdy získal pouze 30% důvěru, což znamená propad o 16 % (STEM 2015b: 3). T. Okamura už se nedokázal vrátit na předbřeznová čísla a podle průzkumu z května 2015 podle agentury

CVVM se T. Okamura dokonce stal politikem, kterému nedůvěřuje největší procento lidí, a to 66 %, to znamená, že pro dvě třetiny české populace se stal T. Okamura nejméně důvěryhodným politikem (CVVM 2015).

Jak již bylo naznačeno, stejně jako u republikánů M. Sládek, i T. Okamura musel čelit útokům nejen zvenčí, ale také ze svých řad. T. Okamura si ovšem nedokázal vynutit takovou poslušnost jako M. Sládek a paradoxně se mu stal osudný jeho pseudo-členský koncept s devíti členy. V hnutí se totiž začaly objevovat závažné spory zejména ohledně financování hnutí a jeho otevřenost, respektive uzavřenost, neboť do hnutí nebylo rok a půl možné žádným způsobem vstoupit, což se některým členům přestalo líbit.

Z tohoto důvodu tito nespokojení členové svolali celostátní konferenci hnutí, které se účastnilo všech devět členů a T. Okamura nakonec se svými návrhy prohrál v poměru 5 : 4 a pětici označil za pučisty (Kopecký, Kubištová 2015). Do čela vzbouřenců se postavil Marek Černoš, který T. Okamuru vystřídal na postu předsedy poslaneckého klubu a vyjádřil touhu spolupracovat s francouzskou Národní frontou. Následně byl v březnu dokonce T. Okamura společně s Radimem Fialou vyloučen z poslaneckého klubu hnutí, které ještě po něm navíc žádalo, aby vrátil 760 tisíc korun, což T. Okamura rázně odmítl (Kopecký 2015). Jak můžeme vidět v tabulce č. 6, z poslaneckého klubu hnutí Úsvit následně odcházeli další poslanci. Například poslanec Petr Adam se vyjádřil, že se mu nelíbí radikalizace hnutí a spojení s Blokem proti Islámu (Lang 2015). T. Okamura definitivně v květnu 2015 opustil hnutí Úsvit, když spolu se svým kolegou poslancem Radimem Fialou založili nový politický subjekt Svoboda a přímá demokracie (Venturová, Kopecký 2015).

Tabulka č. 6: Přehled počtu mandátů hnutí Úsvit během volebního období 2013 - dosud

Úsvit	X 2013	I 2014	I 2015	III 2015	I 2016	IV 2016
Počet mandátů	14	14	14	11	8	8

Zdroj: Autor diplomové práce

2.2.2. Program hnutí Úsvit před volbami do PSP ČR v roce 2013

V říjnu 2013 bylo hnutí Úsvit čtvrt roku starým politickým subjektem, což v důsledku znamená, že hnutí muselo celý program sestavit, ale hlavně bylo pro ně nezbytné se něčím profilovat, nejlépe tématem, se kterým by se pak voliči hnutí identifikovali.

Komunikace hnutí Úsvit se poté zaměřila na stěžejní téma, a to mechanismy přímé demokracie. I na základě publikace ekonoma P. Kohouta zmiňované výše, tvrdilo hnutí, že je nezbytné změnit zavedený český politický systém, a to pomocí nástrojů jako je odvolatelnost politiků, prezidentský systém, anebo materiální odpovědnost. T. Okamura se zaměřil na kritiku etablované politické reprezentace a jako řešení nabízel právě posílení pozice tzv. obyčejných lidí tím, že by zavedl prvky přímé demokracie, což by podle něj vedlo ke zkvalitnění výkonů politických funkcí. Zde je velmi patrná snaha populisticky zacílit na obyčejné občany, aby jim Úsvit dal naději, že hlas pro ně znamená de facto větší angažovanost a pravomoci pro lid. (Havlík 2015)

Program jako takový není nijak obsáhlý. Spíše můžeme pozorovat trend, že nové subjekty se s podrobným sepsáním programů moc nezatěžují, což byl i případ Úsvitu. Etablované strany většinou prezentují programy, které čítají průměrně okolo 30 stran, kdežto Úsvit uveřejnil na webu jen pár programových bodů, kdy zdůrazňoval, že žádá zásadní ústavní, politické a legislativní změny. Jako nástroje této změny Úsvit zvolil:

„Zaprvé vláda jmenována a řízena přímo voleným prezidentem, a nevyžaduje vyslovení důvěry ze strany parlamentu, zadruhé přímá volba poslanců, starostů a hejtmanů, zatřetí odvolatelnost všech přímo volených politiků a začtvrté možnost upravit, zamítnout či navrhnout zákon prostřednictvím lidového referenda.“ (Úsvit 2013).

Výše zmíněné nástroje jsou také hlavními prioritami titulního bodu celého programu. Hlavně uzákonění referenda jako nejvyššího projevu vůle občanů je stěžejním požadavkem. Další dva body programu působí, jako by byly inspirované třetím českým prezidentem Milošem Zemanem. Jedná se o osobní, hmotnou a trestní odpovědnost politiků následovanou dalším bodem týkající se zavedení zákona o prokázání původu majetku v hodnotě nad 20 milionů, a to se zpětnou platností podle daňových přiznání. Majetek, který by byl jednoznačně neprokázaný, by se měl posléze

zdaňovat 100 %, popřípadě by ho stát vyvlastnil. Z těchto dvou bodů je patrné, že hnutí Úsvit nedůvěřuje současné politické reprezentaci, vůči které se vymezuje a kterou pokládá za morálně zkaženou a zkorumpovanou. (Úsvit 2013)

Další body programu, tedy čísla čtyři a pět a posléze i bod číslo devět se věnují ekonomickým otázkám. Podstatou čtvrtého bodu je, že se hnutí Úsvit zavazuje k tomu, že nebude zvyšovat daně. Dále ovšem hnutí avizovalo, že chce daně snížit, a to konkrétně z přidané hodnoty na předcházející úrovně 14 a 20 %. Snížit by také chtěli spotřební daň z pohonných hmot. T. Okamura dále uvažoval o tříletém moratoriu na změny v daních. Daň z přidané hodnoty by se dále měla odvádět pouze ze zaplacených faktur, přičemž by mělo být ze zákona vyňato ručení za nezaplacenou daň u obchodních partnerů. V pátém bodě také tvrdí, že se zasadí o vznik nových pracovních míst tím způsobem, že budou podporovat podnikatele a živnostníky. Zde jsou patrné prvky neoliberalismu, kdy hnutí Úsvit propaguje co nejmenší daňovou zátěž pro občany. Nepřítelem je v tomto případě mohutná státní byrokracie, která různými způsoby podkopává komfortní zázemí pro podnikání. V devátém bodu programu se hnutí zabývá státním dluhem. Hnutí chce zastavit veřejné zadlužování a navrhuje ústavní dluhovou brzdu, kterou se inspirovali ve Švýcarsku, ostatně Švýcarsko je podle Úsvitu zemí s nejlepšími podmínkami pro vládnutí. (Úsvit 2013)

Další bod programu se věnuje mediálně populárnímu problému, a to velmi kontroverzním exekučním případům. Úsvit se zasazuje, že by v případě výhry ve volbách zákonem zakázal lichvu a znemožnil exekutorům občany šikanovat. Sedmý bod je velice obecný, ale na druhou stranu je i výstižný. Úsvit svým potenciálním voličům sděluje, že chce bojovat za právo a spravedlnost. Vzhledem k pozici Úsvitu je tento bod programu celkem logický, ale je velmi vágní, protože slibuje reformu státní správy, ale neříká, jakým způsobem chce tuto reformu provést. Bez konkretizace je paradoxní, že hnutí se zasahuje o hodnoty, proti kterým se ale žádný jiný politický subjekt nevymezuje. (Úsvit 2013)

Osmý bod se zabývá sociálním systémem ČR. Hnutí Úsvit kritizuje údajnou nefunkčnost a nespravedlnost celého systému a zdůrazňuje, že nebude podporovat trend, kdy se zvětšuje skupina lidí bez zájmu postavit se čelem ke svým povinnostem nebo najít si práci a s plánem zůstat doma na sociálních dávkách. Druhotným důsledkem tohoto jevu je podle hnutí vzrůstající kriminalita, kterou tato zvětšující se skupina obtěžuje spořádané občany, a proto se Úsvit staví vůči tzv. pozitivní

diskriminaci. Tento bod je napsán v oficiálním programu hnutí obecně, ale vzhledem k výrokům a chování hlavních představitelů v čele s T. Okamurou je zřejmé, že jako hlavní viníky vidí občany romského původu. (Úsvit 2013)

Až poslední bod programu se věnoval vztahu hnutí Úsvit k EU a jejím politikám, což již naznačuje, že tento vztah není pozitivní. Úsvit tvrdí, že bude bojovat proti ztrátě suverenity a také v tomto bodu zmiňuje imigrační politiku, kde odmítají tzv. nepřizpůsobivé migranty a náboženské fanatiky (Úsvit 2013).

2.3. Krajně pravicové nebo protestní strany?

V následující kapitole autor diplomové práce zhodnotí, zdali se dají SPR-RSČ a hnutí Úsvit označit jako krajně pravicové strany podle konceptů C. Mudda a H. G. Betze, když bude jednotlivé body jejich programu srovnávat s klasifikačními kritérii. Následně autor zhodnotí, zdali se jedná o strany protestní.

2.3.1. Hnutí Úsvit a SPR-RSČ v pojetí krajní pravice C. Mudda a H. G. Betze

Pakliže chceme hodnotit SPR-RSČ a hnutí Úsvit podle typologie C. Mudda pro krajní pravici, musí tyto politické subjekty obsahovat čtyři základní kritéria, která pro krajní pravici C. Mudda uvedl. Jedná se o nutnost návazání na ideologii nacionalismu, dále o přítomnost prvků xenofobie, dále o podporu silné role ve věci sociálního zabezpečení svých občanů, přičemž i zde je patrná jistá úloha nacionalismu, protože je zde patrné, že by šlo o šovinistickou formu distribuce zdrojů. Pro takový politický subjekt je nezbytné, aby stát dbal na perfektní výkon práva a pořádku, protože to je jediný způsob jak zachovat celistvost národa a nedotknutelnost státního zřízení, což je také důležité zmínit, protože i když má podle Muddovy typologie krajní pravice stát silné pravomoci, pořád se pohybuje v demokratických pravidlech způsobu vlády. V dalších dvou podkapitolách autor této diplomové práce zhodnotí, jestli se tato kritéria dají aplikovat na SPR-RSČ a hnutí Úsvit.

2.3.1.1. SPR-RSČ

Nacionalismus je ideologie, která zdůrazňuje obranu a význam národa, národní historie, jazyka, kultury, identity a dělí se na tři skupiny. Zprvce na nacionalismus politický, zadruhé nacionalismus etnický a zatřetí nacionalismus občanský. Spojení republikánů a nacionalismu je logické, ale ze všech tří odnoží nacionalismů je patrné, že silné spojení má pouze s typem občanského nacionalismu. Je to tím, že je občanský nacionalismus otevřený a začleňující pro všechny lidi, kteří se ztotožní s českou kulturou, identitou a českými tradicemi. I když strana mohla působit dost radikálně, etnický nacionalismus u ní hledat nelze. Sice můžeme ve stranických dokumentech sledovat urážení jiných národnostních skupin, převážně Němců a Romů, ale občanem ČR se podle republikánů může stát každý, kdo respektuje určitá pravidla, třebaže republikáni navrhuji tyto podmínky velmi zpřísnit. Netrvají tedy na etnicky založeném státě, což značí, že podmínka etnického nacionalismu není splněna a celá kategorie C. Mudda je tak naplněna jen částečně.

Druhým kritériem C. Mudda je silný stát, který zdůrazňuje, že nepodmínečně zajistí právo a pořádek. Zde by politické strany měly požadovat zeřektivnění a perfektní fungování právního rámce a zpřísnění trestních sazeb. S tímto bodem se republikáni opět plně shodují. Republikáni požadovali vyšší tresty, protože jim ty stávající přišly příliš mírné, a zároveň volali po znovuzavedení trestu smrti, který je pro tento charakteristický rys typický. Tyto návrhy mají sloužit jako prevence a zároveň jako zastrážující příklad. Velmi aktivní jsou například také v boji proti drogám, kde také navrhuji zpřísněné testy za distribuci. Republikáni se velmi zasazovali o dodržování pořádku a spravedlivého práva. Zde je třeba možné zmínit jejich kritiků Romů, kdy říkají, že mají plno výhod. Jako řešení například uvádí přezkoumání udělování invalidních důchodů, aby nebylo možné, aby někteří občané na tomto institutu parazitovali. Jedním z typických požadavků zde je, že vytváření právního rámce musí být pod absolutní kontrolou státu a ne pod tlakem nadnárodních společenství. Tento požadavek republikáni splňovali, třebaže v té době ještě ČR nebyla členem EU, která je v tomto ohledu v Evropě nejaktivnější. V rámci ochrany občanů můžeme u SPR-RSČ spatřovat silnou podporu tradiční rodiny a boj proti drogám nebo podporu při prodeji státního majetku, kdy říkají, že Češi by měli mít při odkupu přednost.

Třetím charakteristickým znakem v klasifikaci C. Mudda je tzv. šovinistické sociální zabezpečení, pod kterým se skrývá důraz na význam tradiční morálky, etiky, ale také silný revizionismus. U republikánů lze vyzorovat snahy o změnu nebo nový výklad českých dějin a pozměnit většinový názor ve společnosti. Mezi nejznámější případy patří sametová revoluce a následná doba charakterizována tandemem Havel-Klaus, kdy SPR-RSČ používá různé konspirační teorie a označují V. Havla a Václava Klause za lháře a zloděje. Dalším příkladem může být nahlížení na průběh událostí, které vedly k rozpadu Československa. SPR-RSČ se stavěla do pozice, kdy prakticky pouze ona bojovala za zachování společného státu se Slováků. Překrucování faktů a historie bylo častým jevem v politice republikánů. Sociální zabezpečení je u republikánů často citováno. Zejména se jedná o apely na zvýšení starobních důchodů, kdy požadují, aby důchody rostly o míru inflace. Lze tvrdit, že se republikáni snaží chránit národ, české zájmy a české podniky před migranty a zahraničními obchodníky, a proto splňují i tuto podmínku.

Poslední bod v typologii krajní pravice C. Mudda je xenofobie, která je zároveň obsažena také v typologii H. G. Betze. Ta je v případě republikánů úplně zřejmá, neboť jejich politický úspěch je vystaven právě na xenofobní rétorice. V programových východiscích je také obsažena, ale už není tak zřejmá. Xenofobie je u veřejnosti velmi nepopulární, a proto je její výskyt v oficiálních programových východiscích značně redukován. To znamená, že co se týče oficiálních programů, můžeme sledovat jasné náznaky xenofobie, ale v chování a rétorice strany je xenofobie obsažena zřejmě a bez zábran. Pokud se provádí historická sonda do české politiky v období 90. let, zpravidla nechybí dnes již kultovní, ale mediálně velmi zkreslený a osekáný výrok předsedy M. Sládka:

„Dokonce jsme toho názoru, že například u cikánské populace by tato věková hranice měla být snížena už od desíti let. Mezi občany dneska už názory na cikánskou populaci dospěly už do takového stádia, že jsem slyšel, cituji: Cikáni by měli být trestně odpovědní již od narození, protože prakticky to už je jejich největší zločin.“ (Brožová 2013).

Zkreslený je výrok proto, že je médií publikován až od slova *cituji*, což příjemce zprávy manipuluje, protože se tento citát tváří, jako by jej ve sněmovně spontánně řekl sám M. Sládek, ale on citoval někoho jiného. Nicméně poselství, které chtěl M. Sládek

tímto výstupem národu sdělit, bylo zřejmé. Republikáni často zmiňovali, že by si většina občanů oddychla, kdyby v ČR Romové nebyli, že Romové nepracují a mají výhody, které obyčejní občané nemají.

Romové ovšem nebyli jediným terčem xenofobní rétoriky SPR-RSČ. Tu se republikáni snažili probouzet i u voličů především v pohraničí. V tomto případě útoky směřovaly vůči sudetským Němcům, kdy republikáni vystrašili Čechy, že se Němci vrátí a budou si nárokovat zpátky zabavené majetky. Předseda strany M. Sládek šel dokonce tak daleko, že hrozil, že pokud vyhraje tehdejší vláda, budou Sudety postoupeny Spolkové Republice Německo.

Fenomén multikulturalismu je diskutován především ve 21. století, ale jeho podstata tedy přistěhovalecká politika byla také jedním z nejdůležitějších témat republikánů. Republikáni jsou ochotní do ČR vpouštět jen ty migranty, kteří mohou nějak republice prospět a zároveň se asimilují v rámci české kultury a tradic. Zásadně odmítají neregulovaný příchod většího počtu migrantů a v této souvislosti by dokonce posílili kontrolu hranic.

Druhým charakteristickým znakem v pojetí H. G. Betze je populismus a vzhledem k tomu, že se SPR-RSČ dá charakterizovat jako strana vyznávající ideologii občanského nacionalismu, je zřejmé, že populismus zde nebude chápan ve smyslu klasické ideologie, třebaže je zřejmé, že populistická rétorika je v případě republikánů dost frekventována. V tomto případě se jedná o tzv. „thin-centred ideology“, tedy navázání populismu na odlišnou ideologii, kdy zde je to nacionalismus. H. G. Betz svou typologii pojal tak, že mluví o pravicových populistických stranách, které používají namísto ideologie právě populismus podpořený xenofobií a neoliberalismem.

Abychom mohli mluvit o populismu, je nutné najít střet mezi dvěma skupinami, a to prostým lidem a elitami. V tomto střetu elity prostý lid nehájí tak, jak by měly. Takový vztah u republikánů lze nalézt, protože vehementně kritizovali vládnoucí garnituru ve složení ODS, KDU-ČSL a ODA a zároveň také ostatní opoziční strany, a to ČSSD a KSČM, to znamená de facto všechny silné strany na české parlamentní scéně a všechny parlamentní. Republikáni kritizovali polistopadový vývoj a utváření nového byrokratického státu. Obviňovali vládnoucí garnituru, že například pomocí privatizace za pomoci tzv. špinavých peněz obohatila úzkou část obyvatel a nereflektovala potřeby zbývající populace. Říkali, že současná politická elita je zkorumpovaná, a jako řešení uváděli odvolatelnost politiků.

Dalším znakem populismu podle M. Rooduijna je, že je neustále zmiňována nějaká krize. Co se týče ekonomické krize, je nejlepším příkladem výše zmiňovaná privatizace nebo výprodej státního majetku zahraničním kapitálem. Republikáni ale neustále živilí i krizi politickou neboli celistvosti státu, kdy hrozili, že sudetští Němci si vezmou zpátky své zabavené majetky, v horším případě, že Sudety připadnou Německu, a navrhovali, že každý, kdo bude jednat se sudetoněmeckým landsmanšaftem nebo zpochybní Benešovy dekrety, bude souzen za vlastizradu.

Dalším charakteristickým znakem H. G. Betze je ekonomická filosofie neoliberalismu. Třebaže tento koncept H. G. Betz psal v době, kdy SPR-RSČ byla na vzestupu, skoro nic z neoliberalismu u republikánů nalézt nelze. Ekonomika nebyla hlavní programovou prioritou, ba dokonce byla jen okrajovou součástí programu. Republikáni určitě neinklinovali k liberalismu, ale spíše se jim zamlouvala koncepce silného státu.

Posledním bodem v typologii H. B. Betze jsou protistranické výzvy. Zde je signifikantní snaha se vymezit vůči ostatním stranám, což je v republikánském případě splněno. Republikáni kritizovali politiky, že si hleděli svých zájmů, zvyšovali si platy a chtěli takovýto systém zakonzervovat. SPR-RSČ požadovala změnu převážně pomocí institutu odvolatelnosti politiků, kdy by občané měli mít možnost ihned potrestat zkorumpovaného politika, což by se podle nich dělo, protože vládnoucí garnitura si měla hledět pouze svých zájmů a ne potřeb občanů.

2.3.1.2. Hnutí Úsvit

Pro hnutí Úsvit bude využita stejná metodika jako v případě SPR-RSČ, to znamená, že autor této diplomové práce zhodnotí charakteristické rysy typologií krajní pravice C. Mudda a H. G. Betze ve stejném pořadí jako výše. Prvním bodem C. Mudda je tedy nacionalismus, který jsme mohli vidět v občanské formě u republikánů, ale u hnutí Úsvit je jeho identifikování složitější. Na základě volebního programu před volbami v roce 2013 nelze říct, že by se hnutí Úsvit dalo jednoznačně spojit s etnickým, politickým nebo občanským nacionalismem. Nejdůležitější byla v předvolebním období rétorika T. Okamury, jenž se na počátku existence hnutí Úsvit nejevil jako příznivec krajní pravice, třebaže se potenciální sympatizanti s touto formou politiky brzy začali k hnutí Úsvit hlásit. Skvělým mobilizátorem byla v tomto případě sociální síť Facebook,

kde hnutí Úsvit výborně využilo svůj potenciál. Hnutí vedlo dobře kampaň na Facebooku, kde T. Okamura často komunikoval s příznivci, kterých měla stránka kolem 25 tisíc (Kolmaš 2013). Za zmínku stojí skutečnost, že před volbami v roce 2013 se příznivci krajní pravice na Facebooku mobilizovali, aby dali svůj hlas pro T. Okamuru, protože ten měl docela reálnou šanci překročit volební klauzuli¹⁶ (Facebook hnutí Úsvit přímé demokracie 2013). Nicméně podle oficiálních dokumentů strany nelze tvrdit, že nacionalismus byl hlavní ideologií hnutí Úsvit.

Dalším kritériem nizozemského politologa C. Mudda je důraz na silný stát, právo a pořádek. Program hnutí Úsvit je velmi stručný, ale lze v něm najít tyto požadavky, konkrétně, když říkají, že budou bránit právo a spravedlnost tím, že udělají reformu státní správy. Aby nedocházelo ke zneužívání práva a šikaně občanů, chce hnutí Úsvit zavést zákon proti exekutorům, který by znemožnil lichvu. Úsvit nadále velmi ostře kritizoval nefunkčnost a nespravedlnost státního systému, který hodlá napravit. Dále chtěli zamezit, aby někdo státní systém zneužíval a vysával tím státní peníze, a tvrdí, že podmínky musí platit pro všechny stejně a není možná jakákoliv forma diskriminace, převážně v rétorice Úsvitu ta pozitivní. Dále se hnutí Úsvit vymezuje vůči ztrátě suverenity na úkor EU, čímž splňuje další podmínku, že právní rámec má být utvářen výhradně státem, a proto lze tvrdit, že druhý bod hnutí Úsvit splňuje částečně.

Třetím charakteristickým rysem je v typologii C. Mudda šovinistické sociální zabezpečení, které se vyznačuje důrazem na význam tradiční morálky, etiky nebo silný revizionismus. Nedá se tvrdit, že by hnutí Úsvit například požadovalo, aby stát chránil národ nebo státní podniky před těmi zahraničními. Ani se nedá říct, že by hnutí Úsvit před volbami v roce 2013 usilovalo o revizi dějin, jejich hlavním programem totiž bylo zavést prvky přímé demokracie. Kontroverzně se jeví podmínka, kdy strana má požadovat vydávání starobních důchodů nebo sociálních dávek primárně pro občany, kteří se identifikují se státem, čímž se stávají exkluzivní skupinou. Hnutí Úsvit ale v roce 2013 nežádalo upozadění cizinců, jenom se vyjadřovalo k nespravedlnostem ve vydávání sociálních dávek a mluvilo o pozitivní diskriminaci, ale vůči nikomu se hnutí explicitně neprofilovalo.

¹⁶ To zejména z důvodu, že česká krajní pravice je velmi roztržštěná do malých skupin, které nemají ve volební soutěži šanci uspět, kdy nejúspěšnější Dělnická strana sociální spravedlnosti Tomáše Vandase (bývalého člena SPR-RSČ) neúspěšně atakovala pouhé 1 % všech hlasů.

Dalším definičním znakem v typologii krajní pravice C. Mudda, ale tentokrát opět i v typologii H. G. Betze, je přítomnost xenofobie. Znaky xenofobie se v roce 2013 nevyskytovaly v takové míře jako u republikánů v roce 1996. Hnutí Úsvit si v oficiálním programu dává pozor, aby xenofobie nebyla zřejmá, což je podle C. Mudda pro takové strany typické. Například v bodě osm je obecně napsáno, že strana bude bojovat proti vysávání sociálního systému a proti pozitivní diskriminaci. Třebaže žádná skupina zde míněna není, podle vyjádření T. Okamury a aktivity na Facebooku je jednoznačné, že hlavní skupinou, vůči které se hnutí Úsvit vymezuje, jsou Romové. Jasným důkazem zde byla například kauza kandidatury K. Samkové do Evropského parlamentu, kdy se její údajný romský původ stal nepřijatelný pro příznivce hnutí Úsvit. Dále v bodě deset volebního programu je publikováno, že hnutí bude proti imigraci, kdy odmítá nepřizpůsobivé migranty nebo tzv. náboženské fanatiky. Opět pod obecnou formulací lze najít v reálné rétorice odpor k udělování azylu cizincům. Lze tedy konstatovat, že vůči těmto dvěma skupinám, tedy Romům a cizincům, se chová hnutí Úsvit xenofobně.

Dalším definičním znakem, tentokrát už pouze v pojetí H. G. Betze, je koncept populismu, který funguje na úkor ideologie. Signifikantní pro tento charakteristický rys je, že dochází ke střetu mezi lidem a elitou. Viníci jsou v takovém případě elity a oběťmi jsou obyčejní občané. Tento předpoklad hnutí Úsvit bezpečně splňuje, neboť se snažilo upozorňovat na to, že jsou občané často vystavováni různým nespravedlnostem, ať už se jedná o lichvy v podobě exekutorů nebo o neférový sociální systém, kdy je určitá část populace zvýhodňována, na což doplácí obyčejní občané, a to z důvodu, že takové skupiny obyvatel nepracují a zvyšují kriminalitu, čímž terorizují ty poctivé normální občany. Jako viníci jsou označováni politici, kteří nereflektují zájmy občanů, a jako řešení nabízí právě prvky přímé demokracie s vlajkovou lodí odvolatelnosti politiků. S tím také souvisí apel hnutí Úsvit na spravedlivé vykonávání práva a správné fungování státu. V tomto ohledu také hnutí volá po situaci, aby si aplikaci práva stát mohl definovat sám, čímž se vymezují vůči EU.

Třetím znakem H. G. Betze je ekonomická filosofie neoliberalismu. Zde je primárním cílem krajní pravice omezit byrokracii při řízení státu, sociální zabezpečení poskytované státem a znemožnit velkou daňovou zátěž pro občany. Dále je důležité, aby podnikatelé a živnostníci měli co nejlepší podmínky pro podnikání. Volební program hnutí Úsvit se v docela velké míře věnuje právě ekonomickým otázkám.

Zavazuje se v něm, že nebude zvyšovat daně občanům a že prosadí snížení daně z přidané hodnoty a spotřební daně z pohonných hmot. Dále se zavázali, že budou podporovat podnikatele a živnostníky, čímž hnutí Úsvit splňuje podmínky H. G. Betze. Úsvit dále zmiňuje, že zakročí proti mohutné státní byrokracii, která mnoha způsoby zneprůjemňuje život právě podnikatelům. Hnutí Úsvit se také zabývá otázkou státního dluhu, kdy prosazuje zastavení veřejného zadlužování a navrhuje tzv. ústavní dluhovou brzdu podle švýcarského vzoru. Z tohoto je zřejmé, že hnutí Úsvit se spíše než k silnému státu přiklání liberalismu, když bojuje proti zásahům státu a vyznává principy tržní ekonomiky a podporuje nízkou daňovou zátěž nebo omezování státní byrokracie, čímž pomáhá podnikatelům.

Čtvrtým charakteristickým rysem typologie krajně populistické strany dle H. G. Betze jsou protistranické apely. Na těchto apelech je de facto vystavěna podstata celého programu hnutí Úsvit, které kritizovalo politický systém v ČR, který je zkorumpovaný, klientelistický a neefektivní. Současné strany podle hnutí Úsvit vždy občanům před volbami dávají sliby, které posléze nesplní a nereflektují zájmy občanů. Proto jako řešení uvádí zavedení prvků přímé demokracie, kdy by mohli občané sami po splnění určité normy odvolat špatného politika. Zároveň hnutí chce zvýšit rozhodovací pravomoci občanů zavedením krajských referend a zjednodušením vypsání referend. Tehdejší politické strany podle hnutí Úsvit nehájily dobře zájmy svých občanů a údajný neefektivní politický systém jim vyhovoval. Hnutí Úsvit tak bezpečně splňuje i poslední podmínky klasifikace H. G. Betze.

2.3.1.3. Srovnání SPR-RSČ a hnutí Úsvit

Jak jsme mohli vidět výše, SPR-RSČ i hnutí Úsvit naplňují převážnou část typologie krajní pravice od C. Mudda. V následující tabulce (č. 7) můžeme vidět, jaké znaky která strana splňuje a podle toho můžeme i identifikovat rozdíly mezi těmito politickými subjekty. V některých ohledech se postoj strany nedá zcela jasně určit, když politický subjekt splňuje jen část kritéria.

V případě konceptu C. Mudda se jedná hned o první znak, tj. nacionalismus u SPR-RSČ. Tento bod se nakonec ukázal jako vůbec hlavní, který ukázal rozdíly mezi SPR-RSČ a hnutím Úsvit v typologii C. Mudda. U republikánů můžeme vidět nacionalistické prvky jako ochranu národa před vnějším nebezpečím, kdežto Úsvit takto

nepřítele nechápe. Nicméně ani u republikánů nebyl koncept nacionalismu podle C. Mudda naplněn zcela, protože nevyznává jeho etnickou podobu, to znamená, že po svých občanech nepožaduje české pokrevní pouto.

Dalším znakem v tomto konceptu je xenofobie, která je obsažena u obou zkoumaných politických subjektů dost jasně. Obě politická uskupení útočí přímo i nepřímo na romskou populaci. Co se týče práva a pořádku, lze u obou uskupení najít rozdílné postoje. Zatímco republikáni volají podle vzoru konceptu C. Mudda po přísnějších trestech např. za prodej drog, po trestu smrti nebo po více věznicích, Úsvit volá po zlepšení role právního státu, pozitivní diskriminaci a zákazu lichvy. Republikáni také požadují zvýšení pravomocí pro policii a po její lepší výbavě. Co se týče posledního bodu, tedy šovinistického sociálního zabezpečení, je opět vidět, že SPR-RSČ naplňuje kritéria, zatímco hnutí Úsvit jich tolik nereflektuje, ale nedá se říct, že by tento bod u nich obsažen nebyl vůbec. U republikánů můžeme vidět sliby ohledně zvýšení starobních důchodů o míru inflace nebo snahu zastavit rozprodej státního majetku a upřednostnit české občany. Dále například slibují podporu českým podnikatelům.

Pakliže zhodnotíme dosažené závěry, dojdeme k výsledku, že SPR-RSČ splňuje téměř všechny čtyři kritéria krajní pravice podle konceptu C. Mudda, ale jelikož nesplňuje všechna, nemůže být označena jako krajně pravicová strana. Hnutí Úsvit bezpečně splňuje pouze jednu podmínku a další dvě jen částečně, tudíž také nemůže být označen za krajně pravicovou stranu podle C. Mudda.

Tabulka č. 7: Srovnání SPR-RSČ a hnutí Úsvit podle konceptu C. Mudda

Typologie Case Mudda	SPR-RSČ	Hnutí Úsvit
Nacionalismus	Částečně	Ne
Xenofobie	Ano	Ano
Šovinistické sociální zabezpečení	Ano	Částečně
Právo a pořádek	Ano	Částečně

Zdroj: Autor diplomové práce

Co se týče klasifikace H. G. Betze i zde můžeme vidět, konkrétně v tabulce č. 8, mnoho znaků, které oba politické subjekty splňují. Zatímco v prvním konceptu republikáni splňovali téměř všechny podmínky, zde tomu tak není. Naopak kritéria z Betzova konceptu mnohem lépe sedí na hnutí Úsvit. Nejdůležitějším bodem z této

typologie je aplikování populismu jako tzv. převládající ideologie. Vzhledem k tomu, že už jsme ukázali, že pro SPR-RSČ je v tomto ohledu primární nacionalismus, je jasné, že tuto podmínku republikáni nemohou splňovat. Nicméně u hnutí Úsvit můžeme tvrdit, že populismus je chápán jako thin-centred ideology, to znamená, že populismus je navázán na jiné ideologické ukotvení. Stejně jak bylo uvedeno u C. Mudda, xenofobie je obsažena u obou politických subjektů. H. G. Betz k xenofobii přidává ještě prvky rasismu, které jsou u obou stran zřejmé zejména vůči romské populaci. Co se týče ekonomické filosofie neoliberalismu, je zde vidět velký rozdíl mezi SPR-RSČ a hnutím Úsvit, protože hnutí Úsvit podstatnou část programu věnovalo ekonomickým otázkám, které splňují kritéria ekonomického neoliberalismu, která uvedl H. B. Betz. Hnutí Úsvit právě prostřednictvím snížení daní a omezení byrokratického aparátu bojuje za lepší podmínky pro podnikání. Republikáni dokonce dali ekonomická témata do popředí svého volebního programu, ale témata, která SPR-RSČ řeší, jsou trochu jiná. Jejich primární snaha se točí okolo omezení zásahů státu do ekonomiky a snížení podílu státního rozpočtu na hrubém národním produktu. Dále chce strana rozlišit mezi čistými a špinavými penězi použitými během privatizace a požaduje výhodné podmínky pro rozvoj domácího kapitálu. Zde lze vidět, že k ekonomice přistupovali vlastenecky a s ohledem na tehdejší aktuální události. SPR-RSČ tedy kritéria pro neoliberalismus H. G. Betze nesplňuje.

Posledním kritériem jsou protistranické apely, které jsou u obou politických subjektů více než zjevné, protože jejich samotná podstata byla vystavěna na kritice politických elit, vládnoucí garnituře a obecně vůči všem ostatním stranám. Na základě těchto poznatků můžeme konstatovat, že tentokrát všechny definiční znaky splnilo hnutí Úsvit a může být tedy označeno podle H. G. Betze za krajně pravicovou, respektive pravicovou populistickou stranu. Republikáni ovšem také splňují určitá kritéria, ale vzhledem k tomu, že ne všechny, nemůžou být označeni za krajně pravicovou stranu podle konceptu H. G. Betze.

Tabulka č. 8: Srovnání SPR-RSČ a hnutí Úsvit podle konceptu H. G. Betze

Typologie Hanse-Georga Betze	SPR-RSČ	Hnutí Úsvit
Populismus jako ideologie	Ne	Ano
Xenofobie (+Rasismus)	Ano	Ano
Ekonomický neoliberalismus	Ne	Ano
Protistranické výzvy	Ano	Ano

Zdroj: Autor diplomové práce

2.3.2. Protestní strany

Jak již bylo uvedeno v první kapitole, jsou protestní strany charakterizovány třemi základními kritérii. Zaprvé se jedná o odpor k tehdejší povaze ideologie politického systému státu, zadruhé o jakousi apolitičnost daného politického subjektu a konečně zatřetí o neexistenci propracovaného programu. V následujících podkapitolách budou zkoumány SPR-RSČ a hnutí Úsvit na základě těchto kritérií a posléze zhodnoceny a srovnány.

2.3.2.1. SPR-RSČ

Politika republikánů byla v 90. letech a také konkrétně v roce 1996 založena na mnoha vymezujících postojích vůči tehdejšímu českému politickému fungování reprezentovaném především vládnoucí koalicí ODS, KDU-ČSL a ODA s premiérem V. Klausem a prezidentem V. Havlem. Nicméně s celou nastolenou ideologií českého politického systému problém neměli. Respektive se shodli s vládnoucí garniturou pouze v jednom základním bodě, a to podpora demokracie. S dalšími vládními prioritami jako integrace do vojenských (NATO) a politických (EU) struktur, otevření pracovního trhu cizincům nebo privatizace českého majetku do zahraničních soukromých rukou SPR-RSČ razantně nesouhlasila. Demokracii republikáni sice podporovali stejně jako vláda, ale zároveň požadovali vyšší trestní sazby, posílení vězeňství, policie a jejich vybavení a zavedení prvků přímé demokracie a odvolatelnosti politiků, kteří by se zpronevěřili svým voličům. Co se týče integrace do mezinárodních společenství, je SPR-RSČ velmi opatrné a požaduje vyhlášení neutrality. Vstup do NATO by podle SPR-RSČ nic nepřinesl, rozhodovací pravomoci bychom neměli žádné a stali bychom

se zbytečně potenciálním terčem pro Rusko. Podobné argumenty strana používala i směrem k EU, kdy také mluví o nulových pravomocích, kdy ČR silnější státy přehlasují a český stát tak přijde o svou svrchovanost. Skepticky se strana také dívá k možnosti většímu příchodu uprchlíků, kdy navrhuje silnější ostrahu hranic a hlavně zpřísnění podmínek pro udělení azylu a občanství.

Co se týče apolitičnosti, lze říci, že republikáni k ní mají velmi blízko. Jak bylo naznačeno v odstavci výše, SPR-RSČ se vymezovala vůči vládní politice. Nicméně republikáni nekritizovali pouze vládnoucí garnituru, ale také ostatní politické strany v parlamentu, tedy ČSSD a KSČM, což v důsledku znamená, že se vymezovali vůči všem. Typická byla kritika, že se ostatní politické strany nezabývají problémy prostého lidu. Jako řešení strana nabízela již zmiňované prvky přímé demokracie, například že by byli voleni přímo starosta a místní policejní náčelník, minimálně druhý návrh je v podstatě dost apolitický.

Posledním charakteristickým bodem protestní strany je nepropracovaný program. Tento požadavek naopak SPR-RSČ nespĺňuje, protože jejich program měl několik bodů a navrhoval několik konkrétních opatření. Nedá se říct, že by SPR-RSČ byla jen stranou, co by kritizovala a nabízela mlhavé řešení.

Celkově lze tedy vyhodnotit, že SPR-RSČ se nedá považovat ani za protestní stranu, protože nespĺňuje všechna tři základní kritéria, když splňuje bezpečně pouze dvě. Poslední kritérium málo propracovaného programu SPR-RSČ nespĺňuje, protože svůj program má dost propracovaný. V teoretické části je uvedeno, že podle některých autorů, např. M Fenneny, protestní strany dokonce nemají snahu participovat na vládě, což rozhodně nemůžeme říci o republikánech, kteří naopak toužili zasedat ve Strakově akademii.

2.3.2.2. Hnutí Úsvit

Hnutí Úsvit vzniklo jako politický projekt podnikatele T. Okamury, který měl provést výraznou změnu českého politického systému tím, že by se změnila Ústava a zavedly prvky přímé demokracie. To znamená, že i hnutí Úsvit se vymezovalo vůči stávajícímu politickému systému a navrhovalo řešení, jak jej změnit komplexně, protože volby pouze měnily vlády, ale problémy v politickém systému zůstávaly. Hnutí Úsvit

vadilo, jak český politický systém funguje, ale ne ideologické základy, na kterých je vystaven. Politické směřování bylo a je jasně pro-demokratické, což hnutí Úsvit změnit nechtělo, ba dokonce chtělo ještě demokracii posílit zavedením prvků přímé demokracie. V době vzniku Úsvitu už neexistoval kabinet Petra Nečase a rodila se přechodná úřednická vláda Jiřího Rusnoka, která se stejně jako vláda P. Nečase nevymezovala vůči EU. Nečasův kabinet byl sice opatrný vůči přijetí eura, ale jinak proti-evropské tendence neměl. Následující vlády J. Rusnoka a B. Sobotky už byly více proevropské. Úsvit vysloveně neříká, že je proti EU, ale bojuje proti jakékoliv ztrátě národní suverenity, která s hlubší evropskou integrací souvisí.

Úsvit se snažil profilovat pro potenciální voliče jako ne úplně standardní politický subjekt. I proto se do svého názvu rozhodl dát slovo hnutí a ne strana. Hnutí se určitě chovalo apoliticky, když tvrdilo, že většina politiků dělá svou práci špatně, a proto je nutné mít nad nimi kontrolu, to znamená mít možnost je odvolat. Rétorika nemířila jen na vládní politiky, ale celkově na veškerou aktivní politickou scénu v ČR za posledních 20 let samostatného státu.

Posledním kritériem pro klasifikaci protestní strany je málo vypracovaný program. Tento bod hnutí Úsvit bezpečně splňuje, neboť jejich volební program pro volby do PS PČR byl velice strohý a obecný. Program obsahoval deset hlavních bodů, které byly ve velké většině obecně formulovány. Hnutí Úsvit tedy celkově splňuje všechny tři nutné požadavky nutné k tomu, aby mohlo být označeno za protestní stranu. Jak již bylo zmíněno výše, M. Fennena tvrdí, že protestní strany často nemají touhu být součástí vlády. Hnutí Úsvit opakovaně tvrdilo, že pro ně není prioritní usednout ve vládě, ale že podpoří takovou vládu, která splní jejich požadavky, to znamená prvky přímé demokracie.

2.3.2.3. Srovnání Hnutí Úsvit a SPR-RSČ jako protestní strany

Obě politická uskupení byla v opozici vůči tehdejší vládní reprezentaci a její ideologii, jak vést stát. Oba subjekty se ovšem shodovaly v základní prodemokratické premise státu, což ovšem k naplnění tohoto kritéria nestačí. Velmi obtížné je jejich srovnání v oblasti přístupu k evropské integraci, neboť mezi aktivitami obou politických subjektů ČR vstoupila do EU. Nicméně je patrné, že ani SPR-RSČ, ani hnutí Úsvit se za žádných okolností nechtějí vzdávat státní suverenity. Zatímco u hnutí Úsvit je jasná

hlavní motivace, tj. zavedení prvků přímé demokracie a následná změna politického systému, tak u SPR-RSČ je těch cílů několik, ale obecně lze říct, že se vymezují vůči Němcům, Romům a zaměřují se na ochranu českých podniků a na sociální jistoty pro všechny skupiny obyvatel.

Co se týče apolitičnosti, tedy odporu vůči stávající politice a zavedeným politickým stranám, je zřejmé, že hnutí Úsvit a SPR-RSČ apolitičtí jsou, neboť právě zavedené politické strany a pořádky jsou podle nich důsledkem toho, že česká politika je nástroj pro úzkou skupinu klientelistických vazeb, která obohacuje elity a nereflkuje akutní zájmy a potřeby občanů. Proto obě politická uskupení volají po změnách.

V případě posledního bodu, a to málo propracovaného programu, lze vidět první zásadní rozdíl mezi oběma politickými subjekty. Zatímco program SPR-RSČ je propracovaný a nabízí konkrétní řešení na konkrétní problémy, program hnutí Úsvit je velmi nepropracovaný. Víceméně nabízí řešení jen v podobě prvků přímé demokracie a ostatní konkrétní problémy sice prezentuje, ale k jejich řešení se v programu staví mlhavě. Navíc nelze mluvit o tom, že by hnutí řešilo nějaký komplexní problém, ale zmiňuje například mediálně velmi populární problém exekuční šikany, přitom soudnictví jako celek neřeší. Díky tomuto bodu můžeme v následující tabulce (č. 9) vidět, že zatímco hnutí Úsvit lze klasifikovat jako protestní stranu, SPR-RSČ nikoliv.

Tabulka č. 9: Porovnání SPR-RSČ a hnutí Úsvit jako protestní politické subjekty

Kritéria pro protestní politické subjekty	SPR-RSČ	Hnutí Úsvit
Odmítnutí systémové ideologie	Ano	Ano
Apolitičnost	Ano	Ano
Málo vypracovaný program	Ne	Ano

Závěr

Autor magisterské diplomové práce v úvodu představil dvě následující výzkumné otázky. První z nich pojednávala o tom, zdali se politické subjekty SPR-RSČ a hnutí Úsvit dají označit za krajně pravicové strany pomocí dvou konceptů C. Mudda a H. G. Betze. Autor práce předpokládal, že oba koncepty jsou velmi přísné, aby je strany absolutně naplnily, a tak přišel s druhou výzkumnou otázkou, zdali SPR-RSČ a hnutí Úsvit odpovídají konceptu protestní strany.

V první teoretické kapitole autor představil samotný pojem krajní pravice, jeho vymezení a také historický nástin. Posléze autor nastínil i historické pozadí krajní pravice v českých zemích. Poté autor prezentoval dva stěžejní koncepty, se kterými v práci pracoval a podle kterých hodnotil příslušnost ke krajní pravici u SPR-RSČ a hnutí Úsvit. Nakonec autor představil i koncept protestních stran, který nejvíce obohatili G. Sartori a M. Fennema. Podle volebních programů SPR-RSČ z roku 1996 a hnutí Úsvit z roku 2013 se podařilo obě politická uskupení klasifikovat na základě kritérií obou konceptů a konceptu protestních stran, a tím pádem i odpovědět na obě výzkumné otázky.

Analytická část je rozdělená do dvou úseků. V té první se autor věnoval samotným politickým uskupením, tedy SPR-RSČ a hnutí Úsvit. Autor představil jejich vznik, vývoj, dobové souvislosti, roli jejich hlavních představitelů M. Sládka a T. Okamury a jejich pozici v českém politickém systému. Poté byly zanalyzovány již výše zmíněné volební programy a některé stěžejní výstupy obou politických subjektů, ve kterých byl kladen důraz především na body programu, které souvisely s kritérii zkoumaných konceptů.

V následné části autor práce zasadil nejprve program SPR-RSČ a posléze i program hnutí Úsvit do konceptů C. Mudda a H. G. Betze, to znamená, že porovnal všechna čtyři nezbytná kritéria u obou konceptů s programovými východisky obou politických uskupení. Koncept C. Mudde pracuje s charakteristickými rysy nacionalismus, xenofobie, šovinistické sociální zabezpečení a právo a pořádek. Republikáni téměř tento koncept splnili, když byli ztotožněni se všemi kritérii kromě nacionalismu, který splňovali jen částečně. Co se týče politického nacionalismu, tam SPR-RSČ splňuje všechny prvky, ale nespĺňuje kritéria etnického nacionalismu, to znamená, že nepožadují tzv. pokrevní pouto občanů, a tak nemohli být označeni za

krajně pravicovou stranu podle konceptu C. Mudda. Hnutí Úsvit z tohoto konceptu bezpečně splňovalo pouze jedno kritérium, a to xenofobii. Dva rysy šovinistické sociální zabezpečení a právo a pořádek splňovali jen částečně a nacionalismus vůbec. Z toho je patrné, že se obě politická hnutí shodují pouze v xenofobii a v dalších třech aspektech se částečně liší.

Koncept H. G. Betze oproti tomu pracuje také s xenofobií, ale další kritéria, tedy populismus jako ideologie, ekonomický neoliberalismus a protistranické výzvy, jsou jiná. SPR-RSČ v tom případě splnili pouze dvě kritéria, a to xenofobii a protistranické výzvy. Populismus jako ideologie ani ekonomický neoliberalismus v jejich programech obsaženy nebyly, a tak ani zde nemohli být republikáni označeni za krajně pravicovou stranu. Oproti tomu hnutí Úsvit splnilo všechna čtyři nezbytná kritéria, aby mohlo být označeno za krajně pravicovou stranu, respektive krajně populistickou pravicovou stranu podle konceptu H. G. Betze. Na základě těchto výsledků autor vysledoval odlišnosti mezi stranami v přístupu k ekonomickému neoliberalismu a populismu jako ideologii, kdy v případě SPR-RSČ obsaženy nejsou, kdežto u hnutí Úsvit ano.

Poslední zkoumaná část se týkala konceptu protestních stran, kde byla zkoumána tři kritéria, a to odmítnutí systémové ideologie, apolitičnost a nepropracovaný program. SPR-RSČ s přehledem splňují první dvě kritéria, ale poslední kritérium nepropracovaný program ne, protože se dopodrobna věnuje několika oblastem, což je dáno také tím, že v 90. letech se v české politice daleko více akcentovaly ideje než o dvě dekády později, kdy se kladl větší důraz na politický marketing. Z tohoto důvodu nemohli být republikáni charakterizováni ani jako protestní strana. Hnutí Úsvit ovšem všechny tři podmínky splňuje, a proto může být označováno také jako protestní strana. Z tohoto je zřejmé, že hlavním dělicím kritériem v tomto případě byla existence propracovaného programu, kdy republikáni jej měli, kdežto hnutí Úsvit ne.

Primárním cílem bylo zjistit, zdali SPR-RSČ a hnutí Úsvit jsou krajně politická uskupení. K vysvětlení tohoto cíle byly použity dva koncepty. Ani jeden z nich nepotvrdil, že by SPR-RSČ mohla být označena za krajně pravicovou stranu. V případě hnutí Úsvit jeden koncept příslušnost potvrdil a druhý vyvrátil. Dalším cílem bylo určit, zdali výše zmíněné politické subjekty odpovídají konceptu protestních stran. Autor v práci došel k závěru, že SPR-RSČ neodpovídá konceptu protestních stran, kdežto hnutí Úsvit ano.

Pro autora této magisterské diplomové práce jsou dosažené závěry celkem překvapivé. Oba představené koncepty, C. Mudda a H. G. Betze, byly totiž publikovány v 90. letech. I přes jejich nespornou kvalitu a propracovanost autor očekával, že budou vzhledem k tehdejšímu vnímání politiky mnohem lépe aplikovatelné na SPR-RSČ než na hnutí Úsvit. Jak bylo uvedeno výše, republikáni se nedají označit za krajně pravicovou stranu ani podle jedné z nich, třebaže u konceptu C. Mudda splňovali skoro všechna kritéria. Naopak hnutí Úsvit splňuje kritéria aspoň jednoho konceptu krajně pravicové strany, respektive krajně populistické pravicové strany dle terminologie H. G. Betze. Ani v případě konceptu protestních stran autor práce neočekával, že hnutí Úsvit bude kritéria splňovat lépe než SPR-RSČ, a to z důvodu, že SPR-RSČ působila dost kontroverzně v době, kdy byla v PS PČR, kdežto chování hnutí Úsvit uvnitř i mimo parlament je zdrženlivější, to znamená, že se v PS PČR nechovají tak radikálně jako svého času SPR-RSČ. Dokonce i rétorika byla v podání republikánů mnohem tvrdší, než v případě hnutí Úsvit. Co se týče rezerv práce, je potřeba zmínit časový rozdíl 17 let mezi zkoumanými volebními programy a s tím spojenou proměnou politiky, kdy republikáni svůj program psali v době, kdy v politice byly mnohem žádanější ideje. Republikáni toužili po silnějším státu, po větším pořádku a po slávě národa. V době kdy hnutí Úsvit psalo svůj volební program, tedy v éře pokročilého politického marketingu propracovaný program ani nepotřebovalo. Na druhou stranu tyto dva politické subjekty se jako jediné přiblížily ke krajní pravici v PS PČR, a proto podle autora srovnání bylo vhodné.

V době vzniku této magisterské diplomové práce je hnutí Úsvit stále v PS PČR, ale prošlo si vnitřní krizí a osobními spory, které vedly k odchodu zakladatele T. Okamury, jenž si založil novou stranu SPD, která stejně jako hnutí Úsvit nemá podle průzkumů v době vzniku této práce dostatečnou podporu, aby získala ve volbách více než 5 % potřebných ke vstupu do PS PČR. Hnutí Úsvit po odchodu T. Okamury neubralo v tvrdosti svých prohlášení, ani nezredukovalo nijak zásadně program, ba dokonce se spojilo s xenofobním Blokem proti Islámu, což značí, že politika hnutí Úsvit se nebude umírňovat, ale spíše se ještě více zradikalizuje. V budoucnu by bylo přínosné dále sledovat i aktivity nové strany T. Okamury, která má nezanedbatelný potenciál k tomu, aby se dostala do PS PČR. Do politiky se také vrací kontroverzní předseda SPR-RSČ M. Sládek, který v únoru roku 2016 znovu založil republikánskou stranu, tentokrát však pod názvem Sdružení pro republiku – Republikánská strana

Československa 2016. Jeho čas v české parlamentní politice ale nejspíše opravdu skončil v 90. letech a jeho snaha, aby nová strana nebyla jen marginální součástí českého stranického systému, bude nejspíše marná. Stojí ovšem za badatelský zájem tuto snahu sledovat, protože česká krajní pravice má dlouhodobě zásadní problém. Tímto problémem je, že je velice roztržštěná, protože existuje několik na sobě nezávislých malých subjektů, které se snaží vybojovat pozici lídra krajní pravice, ale žádnému subjektu se to dlouhodobě nedaří. Ať už M. Sládek nebo T. Okamura by mohli mít ambici se pokusit českou krajní pravici sjednotit do jednoho silného bloku, který už by měl velké šance se do PS PČR dostat. V tomto případě by ovšem museli patrně spolupracovat i s Dělnickou stranu sociální spravedlnosti a hnutím Úsvit, který podporuje Blok proti Islámu, který si dělá monopol na téma uprchlické krize a který má potenciál být v budoucnu tím hlavním tématem krajní pravice v ČR. Z tohoto důvodu je možné, že se krajní pravice v českém parlamentu v budoucnu možná objeví a nebude mít jen zanedbatelnou roli.

Další výzkum se určitě ovšem může opřít o velké množství literatury k tomuto tématu. K tématu existuje velké množství monografií i článků. Autor této práce se snažil využít ty nejznámější a nejvhodnější k tomuto tématu. K problematice krajní pravice v ČR by určitě bylo vhodné, kdyby vyšly také nové práce, které by se tímto fenoménem zabývaly. Výše zmiňovaná publikace M. Mareše je výborná, ale už 13 let stará.

Literatura, se kterou autor diplomové práce pracoval, byla vzhledem k tématu zvolena velmi vhodně. Česká literatura nabídla souhrnnou historickou, ale i současnou reflexi krajní pravice v českých zemích, to znamená, že autor této práce mohl celé téma komplexně obsáhnout. V zahraniční literatuře je téma krajní pravice zpracováno velmi obsáhle. Existuje mnoho odborných článků a analýz na toto téma, to znamená, že autor této práce mohl čerpat z velmi kvalitních zdrojů.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Brožová, Karolína. 2013. „Rasistické výroky v politice: od Sládka až po Chaloupku.“ *tyden.cz*, 26. 6. 2013 (online). Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/rasisticke-vyroky-v-politice-od-sladka-az-po-chaloupku_274452.html (24. 4. 2016)

CVVM. 2015. „Důvěra vrcholným politikům - květen 2015.“ (online; Pdf). Praha: Sociologický ústav AV ČR. Dostupné z: http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7389/f3/pi150603.pdf (24. 4. 2016)

ČT 24. 2012. „Od roku 1993 už bylo zbaveno imunity 15 poslanců.“ *ČT24.cz*, 4. 6. 2012 (online). Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1166873-od-roku-1993-uz-bylo-zbaveno-immunity-15-poslancu> (24. 4. 2016)

Facebook hnutí Úsvit přímé demokracie.

Golis, Ondřej. 2012. „Okamura jde kvůli volbám k soudu, chce kontrolu všech podpisů.“ *lidovky.cz*, 26. 11. 2012 (online). Dostupné z: http://www.lidovky.cz/okamura-kvuli-vyrazeni-pujdu-k-soudu-vnitro-lhalo-fwj-zpravy-domov.aspx?c=A121126_144318_ln_domov_ogo (24. 4. 2016)

Henzl, Lukáš. 2013. „Okamura udělal chybu, přišel o Kohouta. Naštvala ho slova o Romech.“ *EuroZprávy.cz*, 18. 9. 2013 (online). Dostupné z: <http://domaci.eurozpravy.cz/politika/77617-okamura-udela-chybu-prisel-o-kohouta-nastvala-ho-slova-o-romech/> (24. 4. 2016)

Karásek, Jan. 2013. „Okamura: Nikam se necpeme, do vlády nevstoupíme.“ *denik.cz*, 24. 10. 2013 (online). Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/okamura-nikam-se-necpeme-do-vlady-nevstoupime-20131024.html (24. 4. 2016)

Kolmaš, Michal. 2013. „Nejefektivnější kampaň na sociálních sítích měly ANO a Úsvit.“ *ceskatelevize.cz*, 27. 10. 2013 (online). Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/media/1068760-nejefektivnejsi-kampan-na-socialnich-sitich-mely-ano-a-usvit>> (24. 4. 2016)

Kopecný, Josef. 2014a. „Okamura zmizí z názvu Úsvitu. Uznal chybu s plakátem proti imigrantům.“ *iDnes.cz*, 27. 5. 2014 (online). Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/usvit-prime-demokracie-skrta-z-nazvu-okamurovo-jmeno-pd7-domaci.aspx?c=A140527_133321_domaci_kop> (24. 4. 2016)

Kopecný, Josef. 2014b. „Okamura napsal o své kandidátce, že nemá ani kapku cikánské krve.“ *iDnes.cz*, 7. 4. 2014 (online). Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/okamura-napsal-o-samkove-ze-nema-ani-kapku-cikanske-krve-pje-domaci.aspx?c=A140407_123340_domaci_kop> (24. 4. 2016)

Kopecný, Josef. 2014c. „Samková nepovede kandidátku Úsvitu do voleb, rozhodl se Okamura.“ *iDnes.cz*, 10. 5. 2014 (online). Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/advokotka-samkova-nepovede-kandidatku-usvitu-v-eurovolbach-pl2-domaci.aspx?c=A140510_103926_domaci_kop> (24. 4. 2016)

Kopecný, Josef. 2015. „Okamuru vyloučili z klubu Úsvitu, hnutí po něm žádá zpět 760 tisíc.“ *iDnes.cz*, 24. 3. 2015 (online). Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/okamuru-vyloučili-z-klubu-usvitu-hnuti-po-nem-zada-zpet-760-tisic-p8l-domaci.aspx?c=A150324_094412_domaci_kop> (24. 4. 2016)

Kopecný, Josef, Pavla Kubištová. 2015. „Okamura prohrál svůj Úsvit. Rebelové ho porazili o jeden hlas.“ *iDnes.cz*, 24. 2. 2015 (online). Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/okamura-prohral-svuj-usvit-rebelove-ho-porazili-o-jeden-hlas-p5i-domaci.aspx?c=A150224_115332_domaci_pku> (24. 4. 2016)

Lang, Václav. 2015. „Lidmi typu Konvička pohrdám, říká bývalý člen Úsvitu Adam Proto hnutí opustil.“ *blesk.cz*, 16. 9. 2015 (online). Dostupné z: <<http://www.blesk.cz/clanek/zpravy-politika/343326/lidmi-typu-konvicka-pohrdam-rika-byvaly-clen-usvitu-adam-proto-hnuti-opustil.html>> (24. 4. 2016)

SPR-RSČ. 1996. *Československa k obnově naší země a k jejímu ekonomickému, kulturnímu i politickému povznesení*. Volební program Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa.

STEM. 2015a. „Popularita politických osobností – leden 2015.“ (online; Pdf). Praha: STEM. Dostupné z: <https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2015/12/3025_1803.pdf> (24. 4. 2016)

STEM. 2015b. „Popularita politiků březen 2015.“ (online; Pdf). Praha: STEM. Dostupné z: <https://www.stem.cz/wp-content/uploads/2015/12/3044_1811.pdf> (24. 4. 2016)

Suchá, Veronika. 2000. „Sládek při s Petrovovou nadobro prohrál.“ *iDnes.cz*, 5. 4. 2000 (online). Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/sladek-pri-s-petrovovou-nadobro-prohral-fd3-/domaci.aspx?c=A000405153458domaci_itu> (24. 4. 2016)

Šmídová, Veronika. 2013. „Odklad voleb se zamítá, Okamura neuspěl, rozhodl Ústavní soud.“ *lidovky.cz*, 4. 1. 2013 (online). Dostupné z: <http://www.lidovky.cz/ustavni-soud-termin-prezidentskych-voleb-okamuro-va-stiznost-neohrozi-1az-/zpravy-domov.aspx?c=A130104_104008_ln_domov_vs> (24. 4. 2016)

Trachtová, Zdeňka. 2014. „Stoupá hvězda nových politiků. Lidé si oblíbili Babiše i Okamuru.“ *iDnes.cz*, 7. 2. 2014 (online). Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/roste-popularita-novych-politiku-dr5-/domaci.aspx?c=A140207_152016_domaci_zt> (24. 4. 2016)

Válková, Hana. 2013. „Nejpopulárnější politici jsou Rusnok, Hašek a Okamura.“ *iDnes.cz*, 19. 9. 2013 (online). Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/predvolebni-popularita-politiku-rusnok-a-okamura-fs2-/domaci.aspx?c=A130919_123549_domaci_hv> (24. 4. 2016)

Válková, Hana. 2014. „Počet členů ANO strmě roste, Okamurův Úsvit zamrzl na devíti členech.“ *iDnes.cz*, 11. 4. 2014 (online). Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/pocty-clenu-politickych-stran-usvit-dvs-/domaci.aspx?c=A140409_171109_domaci_hv> (24. 4. 2016)

Venturová, Jitka, Josef Kopecký. 2015. „Okamura vystoupil z Úsvitu, zakládá hnutí Svoboda a přímá demokracie.“ *iDnes.cz*, 5. 5. 2015 (online). Dostupné z: <http://zpravy.idnes.cz/okamura-opustil-usvit-zaklada-hnuti-svoboda-a-prima-demokracie-pvv-/domaci.aspx?c=A150505_101715_domaci_hv> (24. 4. 2016)

Volební server ČSÚ www.volby.cz

Úsvit. 2013. *Program strany*. Volební program Úsvit přímé demokracie (online). Dostupné z: <<http://www.usvitnarodnikoalice.cz/program-hnuti/>> (24. 4. 2016)

Úsvit. 2014. *Stanovy politického hnutí*. Stanovy politického hnutí Úsvit přímé demokracie (online; Pdf). Dostupné z: <<http://www.usvitnarodnikoalice.cz/wp-content/uploads/2013/04/stanovy2014.pdf>> (24. 4. 2016)

Literatura

Backes, Uwe, Eckhard Jesse. 1993. *Politischer Extremismus in der Bundesrepublik Deutschland*. Berlín: Propyläen Verlag.

Betz, Hans-Georg. 1993. „The New Politics of Resentment: Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe.“ *Comparative Politics* 25 (4), 413–427. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/422034?seq=1#page_scan_tab_contents> (20. 4. 2016)

Betz, Hans-Georg. 2004. „Exclusionary Populism in Western Europe in the 1990s and Beyond: A Threat to Democracy and Civil Rights?“ *Identities, Conflict and Cohesion* (2000 – 2009) *Programme paper* (online). Dostupné z: <[http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/httpNetITFramePDF?ReadForm&parentunid=17BFB816DA5CEF8B80256B6D005787D8&parentdoctype=paper&netitpath=80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/17BFB816DA5CEF8B80256B6D005787D8/\\$file/betz.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/httpNetITFramePDF?ReadForm&parentunid=17BFB816DA5CEF8B80256B6D005787D8&parentdoctype=paper&netitpath=80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/17BFB816DA5CEF8B80256B6D005787D8/$file/betz.pdf)> (20. 4. 2016)

Bordignon, Fabio. 2014. „Mateo Renzi: A „Leftist Berlusconi“ for the Italian Democratic Party?“ *South European Society and Politics* 19 (1): 1–24.

Cabada, Ladislav 2013a. „Strany jednoho tématu ve střední Evropě – možnosti a perspektivy politologického výzkumu.“ Pp. 5–20 in Ladislav Cabada (ed.). *Strany jednoho tématu ve střední Evropě*. Brno: Václav Klemm.

Cabada, Ladislav 2013b. „Strany jednoho tématu v českém stranickém systému.“ Pp. 21–43 in Vlastimil Havlík, Aneta Pinková (eds.). *Strany jednoho tématu ve střední Evropě*. Brno: Václav Klemm.

Canovan, Margaret. 1999. „Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy.“ *Political Studies* 47 (1): 2–16.

Dalton, Russel J. 2004. *Democratic Challenges, Democratic Choices. The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford University Press.

Deegan-Krause, Kevin. 2007. „Populism and the Logic of Party Rotation in Postcommunist Europe.“ (online). Dostupné z: <http://www.academia.edu/4852800/Populism_and_the_Logic_of_Party_Rotation_in_Postcommunist_Europe> (20. 4. 2016)

Deegan-Krause, Kevin, Timothy Haughton. 2009. „Towards a More Useful Conceptualization of Populism: Types and Degrees of Populist Appeals in the Case of Slovakia.“ *Politics & Policy* 37 (4): 821–841.

Dočkař, Vít. 2002. „Aliance nového občana – populistická či protestní strana?“ *Středoevropské politologické studie* 4 (4). Brno: Mezinárodní politologický ústav MU. – upravit <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=30>

Fennema, Meindert. 1996. „Some Theoretical Problems and Issues in Comparison of Anti-immigrant Parties in Western Europe.“ *Institut de Ciències Polítiques i Socials*, (online; Pdf). Dostupné z: < http://www.icps.cat/archivos/WorkingPapers/WP_I_115.pdf> (20. 4. 2016)

Havlík, Vlastimil, Aneta Pinková. 2012a. „Populisté, protestní strany, outsideři? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických stran.“ *Rexter* 9 (2): 121–153.

Havlík, Vlastimil, Aneta Pinková. 2012b. „Introduction.“ Pp. 9–16 in Vlastimil Havlík, Aneta Pinková (eds.). *Populist Political Parties in East-Central*. Brno: Masarykova univerzita.

Havlík, Vlastimil. 2015. „The Economic Crisis in the Shadow of Political Crisis: The Rise of Party Populism in the Czech Republic.“ Pp. 199–216 in Hanspeter Kriesi, Takis S. Pappas (eds.). *European Populism in the Shadow of the Great Recession*. Colchester: ECPR Press.

Hloušek, Vít, Lubomír Kopeček. 2010. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada.

Charvát, Jan. 2007. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál.

Ignazi, Pietro. 2006. *Extreme Right Parties in Western Europe*. Oxford University Press.

Kohout, Pavel. 2012. *Úsvit – Kritika politického systému a návrh nové Ústavy pro Českou republiku*. Příbram: Pistorius & Ořanská.

Kopecký, Petr, Pavel Hubáček, Petr Plecítý. 1996. „Politické strany v českém parlamentu (1992-1996): organizace, chování a vliv.“ *Sociologický časopis* 32 (4): 439–456.

Kopeček, Lubomír. 2010. *Éra nevinnosti. Česká politika 1989–1997*. Brno: Barrister & Principal.

Kubát, Michal, Tomáš Lebeda. 2014. *O komparativní politologii a současné české politice: Miroslavu Novákovi k 60. narozeninám*. Praha: Karolinum.

Mareš, Miroslav. 2003. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal.

Mareš, Miroslav. 2005. „Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa.“ Pp. 1593–1604 in Jiří Marek, Pavel Malíř (eds.). *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. II. díl, Období 1938-2004*. Brno: Doplněk

Mudde, Cas. 1996. „The Paradox of the Anti-Party Party: Insights from the Extreme Right.“ *Party Politics* 265 (2): 265–276.

Mudde, Cas. 1999. „The Single Issue Party Thesis: Extreme Right Parties and the Immigration Issue.“ *West European Politics* 22 (3): 182–197.

Mudde, Cas. 2000. *The Ideology of the Extreme Right*. Manchester: Manchester University Press.

Mudde, Cas. 2004. „The Populist Zeitgeist.“ *Government and Opposition* 39 (4): 542–563.

Mudde, Cas. 2007. *Populist radical right parties in Europe*. New York: Cambridge University Press.

- Pasák, Tomáš. 1999. *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha: Práh.
- Panizza, Francisco. 2005. „Introduction: Populism and the Mirror of Democracy.“ Pp. 1–31 in Francisco Panizza (ed.). *Populism and the Mirror of Democracy*. Londýn: Verso.
- Rooduijn, Matthijs. 2013. *A Populist Zeitgeist? The Impact of Populism on Parties, Media and the Public in Western Europe*. Amsterdam: AISSR.
- Roubal, Petr. 2011. „Smést to všechno do Vltavy.‘ Proměny revolučního diskurzu Sdružení pro republiku – Republikánské strany Československa.“ Pp. 311–342 in Adéla Gjuričová, Michal Kopeček, Petr Roubal, Jiří Suk, Tomáš Zahradníček (eds.). *Rozdělení minulosti*. Praha: Knihovna Václava Havla.
- Sartori, Giovanni. 1993. *Teória demokracie*. Bratislava: Archa.
- Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy: schéma pro analýzu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Schwarzmantel, John. 2008. *Ideology and Politics*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Sládek, Miroslav. 1996. *Právě Váš hlas rozhodne*. Brno: Ústřední sekretariát SPR-RSČ.
- Smolík, Jakub, Petra Vejvodová. 2013. „Nové trendy české krajní pravice.“ *Rexter* 10 (1): 91–116. Dostupné z: < http://www.rexter.cz/wp-content/uploads/rexter_01_2013_04.pdf> (20. 4. 2016)
- Šanc, David. 2005. „Český stranický systém po roce 1989.“ Pp. 108–214 in Ladislav Cabada, David Šanc (eds.). *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň: Aleš Čermák.
- Učeň, Peter. 2007. „Parties, Populism and Anti-Establishment Politics in East Central Europe.“ *SAIS Review* 27 (1): 49–61.

Vykoupil, Libor. 2005. „Národní liga.“ Pp. 781–792 in Jiří Malíř, Pavel Marek (eds.). *Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. I. Díl, Období 1861-1938*. Brno: Doplněk.

Abstrakt

Krajní pravice v českém parlamentu? Sdružení pro republiku - Republikánská strana Československa a Úsvit přímé demokracie.

Tato diplomová magisterská práce se zabývá možností výskytu krajní pravice v českém parlamentu, a to konkrétně v případě politických subjektů Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa a Úsvit přímé demokracie. Hlavní cíl této práce je zhodnotit, zdali dva zmíněné politické subjekty se dají klasifikovat jako krajní pravice podle konceptů od Casse Mudda a Hanse-Georga Betze, a pokud ne, zdali se dají označit jako protestní strany. Samotná práce je rozdělena do dvou kapitol, a to do kapitoly teoretické a analytické. V první teoretické kapitole se autor věnuje představení a vymezení termínu krajní pravice, který následně dává i do českého historického kontextu. V další části této kapitoly jsou následně představeny dvě stěžejní typologie krajní pravice podle C. Mudda a H. G. Betze a posléze i teoretické vymezení protestních stran. Ve druhé tedy analytické části jsou nejdříve představeny oba politické subjekty a posléze zanalyzovány jejich volební programy. Pro tuto práci autor vybral volební programy do PS PČR z roku 1996 v případě SPR-RSČ a z roku 2013 v případě hnutí Úsvit. Následně autor zasadil zjištěné informace z programů SPR-RSČ a hnutí Úsvit do obou typologií a nakonec obě politická uskupení srovnal. Ukázalo se, že kritéria z obou typologií jsou velmi přísná, ale i přesto se potvrdilo, že se hnutí Úsvit podle typologie H. G. Betze dá klasifikovat jako krajní pravice, respektive krajně populistická strana. V ostatních případech se ukázalo, že oba politické subjekty mají tendenci inklinovat ke krajní pravici, protože splňovaly téměř všechny kritéria. Nakonec byla zkoumána skutečnost, jestli se obě uskupení nedají klasifikovat jako protestní strany. Ačkoliv republikáni i hnutí Úsvit vykazovaly protestní prvky, jako protestní strana lze označit pouze hnutí Úsvit, protože SPR-RSČ porušovalo jednu základní podmínku, a to nepropracovaný program.

Klíčková slova:

krajní pravice, krajně pravicové strany, protestní strany, SPR-RSČ, republikáni, Miroslav Sládek, Tomio Okamura, Úsvit přímé demokracie

Abstract

Radical Right-Wing Parties in Czech Parliament? Coalition for Republic - Republican Party of Czechoslovakia and Dawn of Direct Democracy.

This master's thesis deals with the possible presence of radical right-wing politics in the Parliament of the Czech Republic. It focuses on the Coalition for Republic – Republican Party of Czechoslovakia and Dawn of Direct Democracy. The main purpose of this thesis is to determine whether these two political parties can be characterised as radical right-wing parties. If they are not, the question if they can be referred to as protest parties shall be discussed. The research is based on relevant concepts formed by Cas Mudde and Hans-Georg Betz. The thesis is divided into two main parts, namely the theoretical and analytical part. In the theoretical part, the term radical right-wing politics is defined and at the same time discussed in terms of the Czech historical context. In the next part, two principal typologies of radical right-wing politics by C. Mudde and H. G. Betz are introduced. The theoretical definition of protest parties is also included. In the analytical part, both political parties are introduced and their particular election platforms thoroughly analysed. The election platform of the Coalition for Republic – Republican Party of Czechoslovakia to the Chamber of Deputies in 1996 and the election platform of Dawn of Direct Democracy to the Chamber of Deputies in 2013 are studied. The results obtained from these two election platforms are discussed according to the typologies, and eventually both parties are compared. Even though the criteria of the typologies are very strict, it can be said that Dawn of Direct Democracy, according to H. G. Betz's typology, can be classified as a radical right-wing party, or rather, a radical right-wing populist party. In other cases, the results show that both parties meet almost all the criteria and therefore incline to radical right-wing politics. Finally, the question if the political parties can be characterised as protest parties is discussed. Even though both political parties show protest features, it is only Dawn of Direct Democracy that can be referred to as a protest party. The Coalition for Republic – Republican Party of Czechoslovakia breaks only one rule since their platform is not sufficiently elaborated.

Key words:

The Far-right, Radical right-wing parties, protest parties, SPR-RSC, Republicans,
Miroslav Sladek, Tomio Okamura, Dawn of Direct Democracy